

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra anglistiky

Diplomová práce

Příběhy Charlese Dickense jako variace na
téma chudoby, bohatství a štěstí

The Tales of Charles Dickens as Variations
on the Themes of Poverty, Wealth and
Happiness

Vypracovala: Bc. Kamila Průdková

Ročník: Druhý

Studijní kombinace: Anglický jazyk - Matematika

Vedoucí práce: PhDr. Kamila Vránková, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci na téma *Příběhy Charlese Dickense jako variace na téma chudoby, bohatství a štěstí* jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích _____

Bc. Kamila Průdková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní PhDr. Kamile Vránkové Ph.D. za podnětné rady a odbornou pomoc, kterou mi poskytovala při zpracování mé diplomové práce, a za čas, který mi věnovala. Dále bych chtěla poděkovat mým skvělým rodičům, kteří mi byli po celou dobu velkou oporou.

Anotace

Náplní diplomové práce je analýza vybraných děl Charlese Dickense s ohledem na stěžejní téma chudoby jako specifické zkušenosti v rámci individuálního hledání osobní identity. V souvislosti s tímto tématem bude práce soustředěna zvláště na charakteristiku mladých hrdinů / sirotků (Oliver Twist, David Copperfield, Philip Pirrip) a na význam zlomových momentů jako příčiny transformace. V tomto směru přihlédneme i k Dickensovým *Vánočním povídkám (Vánoční koleda)*. Východiskem práce bude posouzení tématu chudoby a bohatství v anglické viktoriánské literatuře, samostatná kapitola bude věnována Dickensově životní zkušenosti a tvorbě. Vzhledem k tematice hledání štěstí se úvodní zamyšlení dotkne i existenciální problematiky mezi “být” a “mít” (G. Marcel), která bude následně posouzena i v rámci vlastní literární interpretace. Cílem této interpretace je hledání souvislostí mezi chudobou, majetkem a vědomím smyslu života v konkrétních životních situacích a mezilidských vztazích.

Abstract

The focus of the thesis is the analysis of selected works of Charles Dickens with regard to the central theme of poverty as a specific experience within the individual search for personal identity. In relation to this theme, the thesis will focus, in particular on the characteristics of young heroes / orphans (Oliver Twist, David Copperfield, Philip Pirrip) and the importance of turning points as a cause of transformation. In this respect, it will also take into account Dickens' *Christmas Carol*. The starting point of the thesis will be an examination of the theme of poverty and wealth in English Victorian literature, and one chapter will be devoted to Dickens's life experience and work. Given the theme of the pursuit of happiness, the initial reflection will also touch on the existential issue between 'being' and 'having' (G. Marcel), which will then be considered within the framework of its own literary interpretation. The aim of this interpretation is to search for connections between poverty, possessions and the consciousness of the meaning of life in particular life situations and interpersonal relationships.

Obsah

Úvod.....	1
1 Charles Dickens	2
1.1 Rodina	2
1.2 Dětství	3
1.3 Osudový zlom	4
1.4 Vzdělání a pracovní ambice	6
1.5 První láska a snaha o lepší společenské postavení.....	7
1.6 Počátky literární tvorby.....	8
1.7 Manželství a úspěch Bozových črt.....	9
1.8 Rodinná tragédie a její vliv na tvorbu	11
1.9 Nicholas Nickleby a Starožitníkův krám	12
1.10 Barnabáš Rudge a cesta do Ameriky	13
1.11 Americké poznámky, Martin Chuzzlewit a Vánoční koleda	14
1.12 Itálie a návrat k žurnalismu	15
1.13 Švýcarsko, Francie, Dombey a syn	16
1.14 David Copperfield a Household Words	17
1.15 Ponurý dům, Zlé časy, Malá Dorritka	18
1.16 Ochotnická představení a veřejná předčítání	19
1.17 Příběh dvou měst, Nadějně vyhlídky, Náš vzájemný přítel	21
1.18 Zpět do Ameriky	22
1.19 Smrt.....	23
2 Viktoriánská Anglie	24
2.1 Královna Viktorie.....	24
2.2 Průmyslová revoluce	26
2.3 Společnost	27
2.3.1 Dělnická třída	27
2.3.2 Střední třída	29
2.3.3 Vyšší třída.....	30
2.4 Chudoba	31
2.4.1 Chudobince.....	31
2.4.2 Pouliční kriminalita	33
2.4.3 Prostituce	34

3 Oliver Twist	36
3.1 Chudoba	36
3.2 Bohatství	39
3.3 Štěstí.....	41
4 David Copperfield.....	42
4.1 Chudoba	42
4.2 Bohatství	46
4.3 Štěstí.....	48
5 Nadějně vyhlídky	49
5.1 Chudoba	49
5.2 Bohatství	51
5.3 Štěstí.....	55
6 Vánoční koleda	56
6.1 Chudoba	56
6.2 Bohatství	59
6.3 Štěstí.....	61
Závěr	62
Summary.....	64
Seznam použité literatury	66

Úvod

Cílem této diplomové práce je analyzovat vybraná Dickensova díla (*Oliver Twist*, *David Copperfield*, *Nadějně vyhlídky*, *Vánoční koleda*) s ohledem na stěžejní témata chudoby, bohatství a štěstí. Teoretická část je zaměřena na život Charlese Dickense, jehož osobní zkušenosti výrazně ovlivnily jeho literární tvorbu. Nechybí zde ani kapitola věnovaná viktoriánské Anglii, v jejímž kontextu se jednotlivá díla odehrávají. V této kapitole je představen dopad průmyslové revoluce na společenský život, zejména pak na striktní rozdělení obyvatel do sociálních tříd. Do popředí se díky rozvíjejícímu se průmyslu a vzniku továren dostala střední třída, která svým působením vykořisťovala dělnickou třídu. S dělnickou třídou je spojena i dětská práce, jež se stala rozšířeným trendem devatenáctého století. Prudký nárůst populace a následná urbanizace způsobily nedostatek pracovních míst, což vedlo k rozšíření chudoby. S chudobou se pak pojí vznik chudobinců, zvýšení pouliční kriminality a prostituce jako způsobu obživy. Tyto prvky se velice často objevují v Dickensových dílech, a proto jsou nezbytnou součástí celé práce.

Praktická část je samotnou analýzou děl *Oliver Twist*, *David Copperfield*, *Nadějně vyhlídky* a *Vánoční koleda*. Tato analýza je zaměřena na klíčová témata chudoby, bohatství a štěstí. Důraz je kladen na charakteristiku mladých sirotků a na význam zlomových momentů jako příčiny transformace. V tomto ohledu je přihlédnuto i k povídce *Vánoční koleda*, jejíž hlavní postava sice nepředstavuje mladého sirotka, prochází však určitou transformací. Kromě sirotků jsou analyzovány i další postavy, které úzce souvisí s výše zmíněnými tématy. Součástí analýzy jsou i anglické úryvky, poukazující na zkoumané jevy.

Vzhledem k tematice hledání štěstí se v románu *Nadějně vyhlídky* a v povídce *Vánoční koleda* úvodní zamyšlení dotýká existenciální problematiky rozdílu mezi „být“ a „mít“. Této problematice se věnoval francouzský filozof Gabriel Marcel, který zdůrazňoval, že naše existence by se neměla omezovat na hmotné vlastnictví, tedy na pouhé „mít“. Naopak vyzdvihuje důležitost „být“ jakožto schopnosti vcítit se do druhých, naslouchat jim a porozumět jejich potřebám. Jedině tak lze dosáhnout skutečného štěstí (PHILO-notes, 2023). O tom, že materiální bohatství není zárukou šťastného života, se přesvědčí i hlavní postavy v rámci osobní transformace.

1 Charles Dickens

1.1 Rodina

Charles Dickens se narodil sedmého února roku 1812 v tehdejšímu Landportu na ostrově Portsea, v domě, který dodnes stojí pod číslem 387 Mile End Terrace, Portsmouth. Na svět přišel v období britsko-americké války. Jeho otec, John Dickens, pracoval v té době jako úředník výplatního úřadu vojenského námořnictva. (Leacock, 2004)

Tuto práci získal, jak se sám domníval, díky sňatku s Elizabeth Barrowovou, dcerou hlavního pokladníka výplatního úřadu. Rodina Elizabeth patřila do vyšší společenské vrstvy a John si díky tomu velmi polepšil. Jeho rodiče byli pouhými čeledíny. John se za svůj nižší původ sice styděl, ale kdokoli znal jeho otce i matku, věděl, že byli zaměstnáni u proslulé rodiny markýze Crewea. Otec pracoval jako majordomus, matka byla uznávaná hospodyně s výbornou pověstí. (Wilson, 1979)

Jak uvádí Majchrowski (1980), právě markýz Crewe byl tím, kdo zabezpečil Johnovi vzdělání a pomohl mu po jeho ukončení získat místo ve výplatním oddělení britského vojenského námořnictva. Později vyšlo najevo, že vysoce postavený Charles Barrow, Elizabethin otec, ve svém úřadu majestátního hlavního pokladníka celé roky falšoval své účetnictví a v průběhu devíti let zpronevěřil téměř 6000 liber. Za to mu hrozilo trestní stíhání, před kterým uprchl za hranice na ostrov Man, který nepodléhal anglické jurisdikci. (Wilson, 1979)

Ačkoliv tento přečin neměl negativní dopad na kariéru Johna Dickense, rodina postupně upustila od pocitu nadřazenosti. Dickensovi se cítili zahanbeni, a proto tuto událost mlčky přecházeli. Malý Charles však pár slov o svém dědečkovi pochytil a zbytek si díky svojí představivosti domyslel. Podle něj byl dědeček blízkou rodinnou osobou, která měla na svědomí buď nějaký zločin nebo loupež a kvůli tomu se skrývala před spravedlností kdesi za hranicemi. (Majchrowski, 1980)

1.2 Dětství

„Malý Dickens byl přecitlivělým dítětem. Jakmile mu někdo před spánkem vyprávěl o obludných strašidlech, budil se s výkřiky a vyskakoval z postele. Na rozdíl od svých vrstevníků intenzivněji prožíval žal a strach stejně tak, jako radost“ (Majchrowski, 1980, s. 8)

Svět podle Charlesova vnímání byl tajemný, groteskní a děsivý. Smýšlel o něm víceméně negativně, a přesto, či právě proto, v něm tento svět vzbuzoval zájem a zároveň ho naplňoval strachem. Strach však často zmírňovalo nadšení z objevování nových věcí kolem sebe. (Majchrowski, 1980)

Charles býval v dětství často nemocný a na svůj věk byl fyzicky poněkud slabší, než jeho vrstevníci. To způsobilo, že si s dětmi svého věku nerad hrál a raději volný čas trávil četbou svých oblíbených knih. Dokázal se natolik vcítit do knižních postav, že s nimi intenzivně prožíval jejich dobrodružství. Jeho matka ho učila kromě čtení a psaní také latinu. Pravidelně mu vyprávěla různé příběhy a poutavé historky. A právě láska ke knihám a příběhům mu vydržela po celý život. Zároveň byl schopen si uchovávat v mysli detaily, dokázal si vyprávěné příběhy rekonstruovat a byl obzvláště citlivý na lidské radosti, starosti, utrpení a smrt. (Majchrowski, 1980)

Roku 1814 se rodina Dickensových musela přestěhovat do Londýna do Norfolk Street kvůli přeložení Charlesova otce, což znamenalo také nižší příjem. Uplynuly tři roky a otce opět přeložili, tentokrát do Chathamu, kde se jeho finanční situace naopak zlepšila. Zde podle Majchrowského (1980) prožil Charles nejkrásnější období svého dětství. Bloom (2003, s. 8) dodává: *„He never forgot the one time in his childhood when he felt loved and protected by his parents.“*

Rodina bydlela v krásném a rozlehlém sídle na Ordnance Terrace. Charles byl přímo očarovaný krajinou, rozprostírající se kolem jejich nového bydliště. Spolu s otcem chodili pěšky až do Rochesteru nebo podnikali různé výlety. Velkou událostí v životě sedmiletého chlapce se staly návštěvy představení v Královském divadle. Ať už šlo o hru povedenou či nezdařilou, Charles si divadlo natolik zamiloval, že později sám hrál v amatérských představeních a vystupoval před lidmi jako bavič (Majchrowski, 1980). Wilson (1979) ve své studii uvádí, že návštěvy divadelních představení pro Charlese Dickense znamenaly únik před reálným světem. I přesto, že v Chathamu Dickens prožíval

šťastné a bezstarostné období, všímal si problémů a lidského utrpení kolem sebe. Zároveň si byl dobře vědom finanční situace své rodiny. I přes pravidelné navyšování platu, které mělo početnou rodinu dobře zabezpečit, žil Charlesův otec poněkud lehkovážným způsobem života. Se svými penězi nedokázal hospodárně nakládat a v důsledku toho se víc a víc zadlužoval.

1.3 Osudový zlom

Roku 1821 byla rodina Dickensových kvůli financím donucena opustit Ordnance Terrace a přestěhovat se do menšího domu v St. Mary's Place. Toto místo se nacházelo na rušném konci přístaviště v Chathamu. Jejich dům sousedil s kaplí, kde Charles krátce navštěvoval školu. Rodinný rozpočet se dál tenčil a nezbývalo tedy nic jiného, než zkusit štěstí v Londýně. (Bloom, 2003)

Právě příchod Dickensových do Londýna v roce 1823 je dle Oliveriusové (1988) začátkem dramatického období Charlesova dětství, což se později odrazilo ve velké části jeho tvorby. Bydleli v jedné z nejchudších čtvrtí města v Camden Town. Rodiče nebyli schopni platit výdaje na Charlesovo studium a roku 1824 byl jeho otec vsazen do vězení pro dlužníky (Maršálské vězení), kde společně s ním žila za nízké nájemné i celá rodina. Dvanáctiletý Charles byl ovšem výjimkou, jelikož ho rodiče ještě před zatčením nechali zaměstnat ve Warrenově továrně¹ na leštidla. (Majchrowski, 1980)

Jakmile se ocitl v továrně mezi prostými muži a chlapci s výplatou šest nebo sedm šilinků týdně, naplno na něj dolehlo, že se stal opuštěným dítětem s nejistým domovem a nedostatečným přísunem jídla, potloukajícím se ulicemi Londýna bez rady a pomoci. Obtížné pracovní podmínky, odloučení od rodiny a pocity bezmoci způsobily, že si Charles plně uvědomil existenci chudoby a její hořkost. To v tak citlivém chlapci zanechalo nesmazatelné stopy na jeho pozdějším vývoji.

¹ Práci nabídl Charlesovi jejich rodinný příbuzný, James Lamert, který se stal správcem továrny. Zároveň Dickensovým slíbil, že práce nebude nijak náročná, a dokonce, že se Charlese ujme, bude mu zabezpečovat stravu a přes polední přestávky mu bude dávat lekce vyučování.

Charles krátce bydlel v podnájmu v opovrhované Bayham Street spolu s dalšími třemi sirotky. Kvůli stesku po rodině mu však otec obstaral ubytování blíže k Maršálskému vězení, ve kterém Charles pravidelně navštěvoval svoji rodinu. (Wilson, 1979)

Charlesova rodina však měla jako jedna z mála velké štěstí, že toto trpké období nemělo dlouhého trvání. Vysvobodilo ji z něho překvapivé dědictví², a právě tato událost se v budoucnu promítla do řady jeho příběhů (Oliveriusová, 1988). Po zaplacení všech otcových dluhů bydleli Dickensovi znovu v chudinské předměstské čtvrti Camden Town. Ačkoliv se může zdát, že se život Dickensových zlepšil, Charles byl nucen stále pracovat ve Warrenově továrně na leštidla. Nechtěl se otcí svěřit s tím, jak v továrně trpí, ale byl si jistý, že kdyby otec věděl, jaké tam panují pracovní podmínky, okamžitě by svého syna zachránil. Otec tuto skutečnost tušil, napsal proto dopis adresovaný Jamesovi Lamertovi. V dopise si postěžoval na postavení svého syna a špatné pracovní podmínky. James Lamert se proti tomu však ohradil a místo pomoci Charlese z továrny propustil. Charlesova zoufalá matka z obavy, že by mohli přijít o tak důležitého příbuzného, chtěla po Charlesovi, aby se vrátil do továrny zpět. To však jeho otec okamžitě zamítl. (Wilson, 1979)

Přestože se Charles za své ponižující zaměstnání v továrně na leštidla velice styděl a svoje vzpomínky potlačoval, byly živnou půdou jeho románového světa, v němž využíval protiklady teplého, šťastného rodinného krbu uvnitř a bezútěšných ulic a pustin venku. S tím souvisí i tematika chudých, opuštěných a ztracených dětí. Toto období bylo pro Charlese natolik silné a bolestné, že později ve svých románech dokázal dokonale zachytit a popsat dětské utrpení a bezpráví. (Wilson, 1979)

² Dědictví rodiny Dickensových pocházelo od Charlesovy babičky, úctyhodné hospodyně na odpočinku. Pokrylo dluhy Charlesova otce a umožnilo rodině opustit vězení pro dlužníky a vrátit se k normálnímu životu.

1.4 Vzdělání a pracovní ambice

„Byl přecitlivělým dítětem, od přírody impulzivním, ale celou energii zkoncentroval na železnou disciplínu, na zabezpečení své budoucnosti a využití perspektiv, které před ním otvírala škola. Věřil ve vlastní síly a schopnosti. Rozhodl se, že bude v životě úspěšný.“ (Majchrowski, 1980, s. 27)

V roce 1825 přihlásil otec Charlese do soukromé školy - Wellingtonovy domácí akademie. Zprvu se tato škola zdála jako ideální, později se však ukázala v pravém světle. Zlý a sadistický ředitel, prostí učitelé, špatné podmínky pro učení. Nic z toho ale Charlese neodradilo, neboť byl vděčný svému otci za vysvobození z továrny, a především myslel na svoji budoucnost. Nechtěl žít stejný život, jako jeho rodiče. Toužil stát se úspěšným a vzdělaným člověkem. Mezi svými spolužáky vynikal jak v prvotřídním těsnopisu, tak i v jazycích. Osvoji si perfektně francouzštinu, a také italštinu. (Wilson, 1979)

Ve Wellingtonově domácí akademii strávil Charles Dickens přibližně tři roky. Podle Blooma (2003) odchod ze školy souvisel s opětovnými finančními těžkostmi jeho rodiny. Matka nechala Charlese zaměstnat v jedné právníkové firmě, kde náplní jeho práce bylo přenášení svazků papírů z advokátních kanceláří k soudu a vedení pokladní knihy. Nebylo to náročné zaměstnání, ale pro teprve patnáctiletého chlapce nemělo žádný hluboký význam. Proto přemýšlel, jak by mohl dosáhnout na vyšší pozici. Jeho otec s ním sdílel pracovní ambice a pro zvýšení životní úrovně celé rodiny se rozhodl ucházet o místo reportéra. Vypracoval se až na pozici parlamentního reportéra v nakladatelství *The British Press*. (Bloom, 2003)

Mezitím Charles usiloval o práci nezávislého zpravodajce. To se mu v té době bohužel nepodařilo, jelikož mu bylo teprve sedmnáct let. Díky matčiným příbuzenským stykům dostal příležitost alespoň navštěvovat soudní jednání. Jeho zkušenost ze soudních síní Doctors' Commons výstižně popisuje Wilson (1979, s. 58): *„Stěží mohl poznat právo z komičtějšího úhlu, z úhlu, který by brilantního, ambiciózního mladého muže víc dráždil a nudil.“*

Po nějaké době se Charlesovi podařilo získat práci redaktora poslanecké sněmovny. Ačkoliv se snažil veřejně upozornit na špatnou výkonnost parlamentního systému, nikdo na něj nebral ohled, a to především kvůli jeho postavení. Kromě zpravodajské činnosti se zajímal o výkon spravedlnosti a o všechno, co souviselo se zločinem. Majchrowski (1980) dokonce uvádí, že se v dospělosti ucházel o místo u policejních oddílů.

1.5 První láska a snaha o lepší společenské postavení

V pouhých osmnácti letech byl Charles Dickens všestranně nadaný. Nejenže uměl zpívat, recitovat a skládat verše, rád také režíroval amatérská představení a současně v nich účinkoval. Ve společnosti vynikal a zásluhou svého inteligentního vystupování se dostal až na Lambard Street, kde se scházeli zámožní lidé z vyšších společenských vrstev. Podle Majchrowského (1980) bylo toto místo pro Dickensovo mládí osudové. Poznal dívku jménem Marie Beadnellová a vášnivě se do ní zamiloval. Marie patřila do snobské rodiny, což se odráželo v chování jejích rodičů. Ti nejenže Dickense přehlíželi, dokonce ho kvůli jeho původu ponižovali. Dickens si uvědomoval, že je pouze obyčejným zpravodajcem, s nízkými příjmy a se zadluženou rodinou. Marie pro něj byla motivací k tomu, aby si hledal lépe placenou práci a zlepšil tak svoje postavení ve společnosti. Zjistil si, že mnohé slavné osobnosti začínaly kariéru jako zpravodajci parlamentních debat, využívající stenografické³ záznamy projevů. Při studiích se sice těsnopisu učil, ale pro práci v parlamentu by jej musel být schopen ovládat aktivně i pasivně, což byl, jak zjistil později, nelehký úkol. Nevzdal se však a usilovně studoval. Po probdělých nocích, strávených nad nespočtem knih, se mu práci reportéra parlamentních debat skutečně podařilo získat. Wilson (1979) dodává, že i přes strastiplné přepisování stenografických poznámek, mnohdy psaných na dlaň své ruky při nedostačujícím světle v dostavníku, dosáhl Charles Dickens obdivuhodného úspěchu.

Roku 1830 Dickens začal pravidelně navštěvovat čítárnu Britského muzea, kde si doplňoval své vzdělání. Ať se však snažil sebevíc, měl pocit, že rodiče jeho milované Marie s ním jednají chladněji, než kdykoli předtím. Marii směl navštěvovat pouze pod dohledem její matky nebo služebnictva. Tajně jí posílal milostné dopisy prostřednictvím její kamarádky Marianny Leighové. Dickensova bezmoc dosáhla vrcholu v okamžiku,

³ Slovem stenografie je označen parlamentní těsnopis.

kdy se dozvěděl, že Beadnellovi poslali svou dceru do Paříže, údajně kvůli dokončení studií. To však, jak Dickens následně pochopil, byla lež (Majchrowski, 1980). Podle Blooma (2003) se k němu Marie po návratu chovala chladně a nepřátelsky. I přesto, že byl do Marie stále zamilovaný, pochopil, že další snažení o její přízeň nemá smysl. Jak Bloom (2003), tak i Majchrowski (1980) se shodují na tom, že prožitky z období projevované náklonnosti k Marii Beadnellové byly pro Dickense inspirací stát se spisovatelem.

Povědomí o Dickensově vynikajícím ovládnutí stenografického písma vzrostlo. Začal pracovat pro časopis *The Mirror of Parliament*, přinášející nejnovější parlamentní proslovy. Dle Wilsona (1979) tento časopis řídil John Henry Barrow, Dickensův strýc. Zanedlouho poté byl Dickens zaměstnán jako redaktor časopisu *Morning Chronicle*. Jednalo se o první zaměstnání, které získal bez přispění rodiny z matčiny strany. Kromě slušného platu dostal Dickens příležitost cestovat po Anglii, pokud právě nezasedal parlament. Podle Blooma (2003) měl za úkol informovat o politických projevech nebo veřejných setkáních.

1.6 Počátky literární tvorby

I přes úspěšné působení ve funkci parlamentního zpravodajce, redaktora a novináře měl Dickens mnohem vyšší ambice – osamostatnit se a publikovat svou vlastní tvorbu. Bloom (2003) uvádí, že již během své zpravodajské kariéry psal krátké povídky. Jednoho večera, když procházel kolem nakladatelství *Monthly Magazine*, vhodil spontánně jednu z nich do poštovní schránky. Zanedlouho si koupil nejnovější vydání onoho časopisu a nemohl věřit vlastním očím – jeho povídka byla otisknuta. Podle Majchrowského (1980) se krátce nato Dickens seznámil s vydavatelem časopisu *Monthly Magazine*, panem Hollandem. Ten mu sdělil, že časopis nemá velký úspěch pro svůj nízký rozpočet. Obeznámil Dickense s tím, že mu rád poskytne příležitost publikovat pravidelně svoji tvorbu, avšak bez peněžní odměny. Dickens i tak se spoluprací souhlasil, byla to pro něj jedinečná příležitost upozornit na svůj tvůrčí talent. Jeho krátké povídky, uváděné jako črty, si čtenáři velice oblíbili. Črty byly obrazem Dickensova vnímání tehdejšího Londýna a jeho obyvatel. Bloom (2003, s. 22) uvádí: „*Dickens' eyes were like a camera. His sketches captured full-blown pictures of the comedy and pathos of London street life.*“ Majchrowski (1980, s. 40) zároveň dodává, že Dickens „*provázel čtenáře po ulicích i postranních uličkách Londýna, po místních krčmách*

a dostavnickových stanovištích. Pod jeho perem ožívaly dokonce předměty, nabývaly lidských vlastností.“

Charles Dickens napsal celkem devět črt. Z počátku byly vydávány v časopise *Monthly Magazine* anonymně, později pod pseudonymem *Boz*⁴. Během období, kdy publikoval své črty, se nadále svědomitě věnoval práci reportéra časopisu *Morning Chronicle*. V té době vznikl nový časopis, nesoucí název *Evening Chronicle*. Redakce tohoto časopisu byla svěřena do rukou Georgovi Hogarthovi, skotskému právníkovi, milovníkovi literatury a umění. Dickens dostal nabídku podílet se na obsahu a sám do časopisu přispíval vlastními články (Majchrowski, 1980). Leacock (2004) poznamenává, že vydavatel byl natolik unešený a ohromený Dickensovým talentem, že mu dával kromě dohodnutého platu peníze navíc.

Přestože se Dickensovi dařilo znamenitě, jeho rodina se opět dostala do nepříjemné situace. John Dickens byl zažalován za neplacení účtů a skončil již podruhé ve vězení pro dlužníky. Tentokrát byl Dickens schopen zařídit, aby otce propustili. Zaplatil za něj veškeré dluhy a své rodině našel skromný byt. Sám si pronajal levné ubytování a od rodiny se tak odpoutal.

1.7 Manželství a úspěch Bozových črt

Charles Dickens se s Georgem Hogarthem poměrně rychle sblížil. Obdivoval jeho právnícké zkušenosti. Podle Wilsona (1979) byl Hogarth právním poradcem a blízkým přítelem nejuznávanějšího spisovatele Británie, ale i celé Evropy, Waltera Scotta. Ten zemřel ještě předtím, než se Dickens s Georgem Hogarthem seznámili. Dickens začal trávit volný čas v domě rodiny Hogarthových ve Fulhamu, což bylo londýnské předměstí plné zeleně. Hogarthovi byli početná rodina, Dickens však nejvíce pozornosti věnoval nejstarší dceři, dvacetileté Catherine a její šestnáctileté sestře Mary⁵ (Majchrowski, 1980).

⁴ Boz byla přezdívka Augusta, nejmladšího člena rodiny Dickensových.

⁵ Celým jménem Mary Scott Hogarthová. Druhé jméno „Scott“ dostala na počest spisovatele Waltera Scotta.

Catherine byla zcela jiná dívka než Marie Beadnellová. Vynikala svými často až sarkastickými poznámkami a poněkud nevšedním humorem. Dickens jí, stejně jako Marii, posílal milostné dopisy, ve kterých projevoval svoji zamilovanost. Ona naopak kvůli své odtažitě povaze lásku příliš projevovat neuměla. To však Dickense neodradilo a roku 1835, kdy mu bylo dvacet tři let, požádal Catherine Hogarthovou o ruku. (Wilson, 1979)

Ve stejném roce se Charles Dickens seznámil se spisovatelem Williamem Harrisonem Ainsworthem, svým literárním vzorem. Ainswortha upoutalo Dickensovo úsilí stát se úspěšným spisovatelem a začal ho zvat do společnosti dalších umělců a spisovatelů. Dickens tak dostal příležitost rozšířit okruh svých známých. Jedním z nich byl i John Macrone, Ainsworthův nakladatel. Toho natolik zaujaly Dickensovy črty vydávané v časopisech, že mu nabídl jejich knižní vydání a odkoupení autorských práv za vysokou částku. Zároveň ho nabádal k napsání dalších črt, aby mohly být vydány dva svazky. Pro další inspiraci ke svému psaní se Dickens rozhodl navštívit i věznici Newgate, ve které panovaly pro odsouzence otřesné podmínky (Bloom, 2003). Majchrowski (1980, s. 43) popisuje Newgatské vězení jako „nejhorší londýnské vězení, kde za kriminální zločiny zacházeli s odsouzenci taktéž bezohledně a používali stejné metody jako ve dvanáctém století.“

Bozovy črty, jak zněl název Dickensovy první knihy, byly vydány v únoru roku 1836. U veřejnosti sklidily velký úspěch. Hned nato začal Dickens pracovat na něčem mnohem větším, než byly črty. Rozhodl se napsat román, později známý jako *Kronika Pickwickova klubu*. Náměty čerpal především z cest po Anglii v době, kdy býval ještě reportérem.

Svatba Catherine Hogarthové a Charlese Dickense se konala v srpnu. Po líbáncích strávených poblíž Rochesteru se novomanželé Dickensovi přestěhovali do Furnival's Inne. Spolu s nimi bydlela také Mary, sestra Catherine, a Charlesův bratr Frederick. Všichni společně prožívali krásné chvíle plné smíchu a radosti, třebaže Dickens po většinu dne psal články do *Morning Chronicle*, a zároveň usilovně pracoval na svém románu. (Majchrowski, 1980)

1.8 Rodinná tragédie a její vliv na tvorbu

Nakladatelství *Chapman and Hall* oslovilo Dickense s nabídkou pravidelného vydávání románu *Kronika Pickwickova klubu* na pokračování. I přes drobné neúspěchy se výtisky začaly prodávat v neuvěřitelných počtech a Dickens se ocitl na vrcholu slávy. Obdržel velké množství nových nabídek ke spolupráci od různých nakladatelství a jeho příjmy dosáhly tak vysokých částek, že se rozhodl dát výpověď v časopise *Morning Chronicle*. Navzdory své zaneprázdněnosti začal psát druhý román, nesoucí název *Oliver Twist*, který vycházel v časopise *Bentley's Miscellany*.

V prosinci roku 1836 se Charles Dickens seznámil s Johnem Forsterem, který sehrál významnou roli v jeho životě. Smiley (2003) popisuje, že se Forster staral o Dickensovy obchodní záležitosti a byl jeho uměleckým i redakčním poradcem v mnoha projektech. Bloom (2003) dodává, že mu pomáhal zvládat tlak, pod který se mnohdy kvůli slávě dostával. Zůstal Dickensovým nejbližším přítelem až do konce jeho života. Nutno dodat, že John Forster je autorem Dickensovy biografie.

V lednu roku 1837 přišel na svět první potomek, jenž dostal jméno Charles Culliford. S příchodem nového člena rodiny se Dickensovi přestěhovali do prostorného domu na Doughty Street 48⁶. Catherine však po porodu začala trpět depresemi, a tak se o celou domácnost staral Dickens společně s její sestrou Mary, s níž se v této době velmi sblížil. Považoval ji za dokonalou ženu, velice jemnou a laskavou.

O několik měsíců později postihla Dickensovy a Hogarthovy velká tragédie. Museli se psychicky vyrovnat s náhlým úmrtím milované Mary. Jak uvádí Bloom (2003), Smiley (2003), Majchrowski (1980) i Wilson (1979), Mary zemřela Dickensovi přímo v náručí. Dlouho se nemohl smířit s její ztrátou. Po zbytek života nosil její prsten, uschoval si její šaty a pramen vlasů. Sám se postaral o vyřízení potřebných náležitostí pro pohřeb. Dickens na Mary myslel nepřetržitě dalších třicet let od jejího úmrtí. Zjevovala se mu dokonce ve snech. Její dokonalá duše ho inspirovala k vytvoření řady ženských postav, jejichž povaha a dobrosrdečnost měly představovat ženský ideál (Smiley, 2003).

⁶ V tomto domě, pojmenovaném *Dicken's House*, se nachází muzeum Charlese Dickense.

Období smutku se odráželo také v jeho pracovních povinnostech. Po nějaký čas nebyl schopen pokračovat v psaní dalších kapitol *Kroniky Pickwickova klubu* ani *Olivera Twista*. Proto se manželé Dickensovi krátce po pohřbu rozhodli distancovat od dění v Londýně. Strávili několik týdnů na venkově, kde Dickens znovu nabýval sil ke své práci. Přesto se jeho momentální rozpoložení odrazilo nejvíce v románu *Oliver Twist*, kde zcela bez příkras až syrově popisoval osudy osiřelého chlapce. Naplno se mu vrátily vzpomínky na vlastní dětství, na chudé sirotky, trpící v chudobincích, podobajícím se spíše vězení (Bloom, 2003). Aby toho nebylo málo, Dickens se musel potýkat s opětovným uvězněním svého otce vinou zadlužení. Již podruhé za něj splatil veškeré dluhy. John, jak vyšlo najevo, také zneužíval popularity svého syna k vlastnímu obohacení. Aby mu Dickens zabránil v pokušení půjčovat si peníze a v poškozování jeho dobrého jména, pronajal své rodině skromný venkovský domek daleko od Londýna. (Majchrowski, 1980)

Postupně dokončoval *Kroniku Pickwickova klubu*. Tento román je oproti *Oliveru Twistovi* humoristický a při jeho psaní mohl Dickens alespoň částečně zapomenout na svoji svízelnou rodinnou situaci. Na podzim roku 1837 vyšla *Kronika Pickwickova klubu* v knižním vydání a je považována za první Dickensův román, který byl vydán pod pseudonymem *Boz*. (Bloom, 2003)

V té době Charles Dickens také obnovil návštěvy divadelních představení. Bloom (2003) uvádí, že zásluhou Johna Forstera měl Dickens možnost se osobně seznámit s talentovaným hercem Williamem Macreadym. Macready účinkoval v Shakespearovských hrách, které Dickens velmi zbožňoval. Smiley (2003) dodává, že Dickens byl v té době divadlem natolik okouzlen, že sám napsal několik her a aktivně se na jejich režírování podílel.

1.9 Nicholas Nickleby a Starožitníkův krám

Krátce po publikování *Kroniky Pickwickova klubu* se Dickens rozhodl napsat další román. Inspirací mu byl případ brutálního zacházení s dětmi z chudých poměrů ve školách v Yorkshiru. Majchrowski (1980) popisuje, že Dickense událost velice znepokojila. Sám prý tyto internátní školy v utajení navštívil, aby na vlastní oči viděl, nakolik pravdivé jsou zprávy pronikající na veřejnost. Po vydání románu pod názvem *Nicholas Nickleby* poznal i to, jakou moc má psané slovo. Došlo totiž k uzavření všech

yorkshirských škol, kde k týrání dětí docházelo (Bloom, 2003). Smiley (2003) doplňuje, že se Dickens stal bezesporu jedním z nejvýznamnějších romanopisců viktoriánské Anglie, využívající svůj úspěch k poukázání na sociální problémy společnosti a k ovlivnění politických událostí.

V březnu roku 1838 přišla na svět první Dickensova dcera, pojmenovaná po zemřelé Mary Hogarthové. Ve stejném roce také vyšel knižně Dickensův druhý román, *Oliver Twist*, podepsaný již autorovým skutečným jménem (Bloom, 2003). Rok nato Dickens dokončil třetí román, již zmíněný *Nicholas Nickleby*. Podle Majchrowského (1980) byl román věnován příteli, herci Williamovi Macreadymu. Zároveň na jeho počest dostala druhá dcera Dickensových, která se narodila v říjnu 1839, jméno Kate Macready Dickensová.

S rychle se rozrůstající rodinou Dickens začal přemýšlet o tom, jak by mohl bez velké námahy, kterou psaní románů přináší, vydělávat více peněz než doposud, a hlavně v co nejkratší době. Do nakladatelství *Chapman and Hall* přišel s nápadem nového časopisu, jehož obsahem by byly dětské příběhy na motivy pohádek *Tisíce a jedné noci*. Do časopisu by podle něj mohli přispívat i jiní autoři. Tak vznikl týdeník nazvaný *Hodiny pana Humphreyho* (Wilson, 1979). Podle Majchrowského (1980) byly první dvě čísla populární, s uveřejněním dalších však čtenářů postupně ubývalo. Situace byla natolik kritická, že se Dickens rozhodl zachránit časopis prohlášením o vzniku nového románu na pokračování, později známého jako *Starožitníkův krám*. Příběh malé dívky Nell se stal mistrovským dílem nejen ve Velké Británii. Povědomí o mladém spisovateli Charlesovi Dickensovi se rozšířilo až do Spojených států amerických. Davy lidí netrpělivě čekaly na výtisky v newyorském přístavu s otázkami, co se s Nell v závěrečné kapitole stane. Smiley (2003) připisuje smrt hlavní hrdinky citovému rozpoložení autora, jenž se stále podvědomě trápil nad ztrátou své švagrové Mary Hogarthové.

1.10 Barnabáš Rudge a cesta do Ameriky

Po vydání *Starožitníkova krámu* v lednu roku 1841 začal Charles Dickens pracovat na dlouho odkládaném historickém románu *Barnabáš Rudge*. Úvodní kapitoly mu však nepřinášely žádný požitek, ba naopak ho od dalšího psaní odrazovaly. V únoru navíc přišel na svět čtvrtý potomek, pojmenovaný Walter. Rušná domácnost znamenala pro Dickense nemožnost soustředit se na práci. Zároveň nabýval pocitu, že ztrácí

schopnost kreativně tvořit. Přesto román dokončil. *Barnabáš Rudge* vyšel knižně v listopadu roku 1841. Dickens se cítil velmi vyčerpaný, a proto si začal pohrávat s myšlenkou odjet na nějaký čas do zahraničí. Naskytla se mu jedinečná příležitost procestovat Spojené státy americké. Pozvánku obdržel od slavného amerického spisovatele Washingtona Irvinga.

Dickens zamýšlel vzít s sebou celou svou rodinu, to mu však přátelé rozmluvili. Catherine zprvu s nápadem vycestovat za Atlantik nesouhlasila. Nechtěla se smířit s představou, že by jejich děti vyrůstaly téměř půl roku bez rodičů. Nechala se ale přesvědčit, a tak se po boku svého manžela vydala v lednu roku 1842 do Liverpoolu. Krátce před odjezdem Dickens ubezpečil nakladatelství *Chapman and Hall*, že se chystá průběžně sepsovat své zážitky z cest, které by mohly být po návratu vydány formou cestopisu. (Majchrowski, 1980)

Od prvního dne příjezdu veřejnost Dickensovi projevovala sympatie a uznání. Nadšení Američané ho se svazkem novin v podpaží zastavovali na ulicích, potřásali mu rukou a žádali o podpis (Majchrowski, 1980). Smiley (2003) dodává, že na Dickensovu počest byla uspořádána řada večírků, což pro mnohé obyvatele znamenalo příležitost se s Dickensem osobně setkat. V New Yorku byl pozván na slavnostní oběd, pořádaný organizačním výborem v čele s Washingtonem Irvingem. Zde Dickens usedl ke stolu s představiteli americké kulturní elity.

Při svých cestách po amerických městech také navštěvoval různé instituce, věnující se chudým, nemocným, hendikepovaným a sociálně vyloučeným skupinám. Navštívil mnoho věznic a popravišť. S odsouzenými vedl rozhovory, zajímaly ho především podmínky panující v celách. Úroveň navštívených institucí srovnával s obdobnými institucemi ve své domovině. V *Amerických poznámkách* Dickens konstatuje, že Anglie nelichotivě zaostává v oblasti podpory výše zmíněným skupinám obyvatel. (Majchrowski, 1980)

1.11 Americké poznámky, Martin Chuzzlewit a Vánoční koleda

Po návratu zpět do Anglie začal Dickens usilovně pracovat na slíbeném cestopisu. Náměty čerpal jak ze svých poznámek, tak i z dopisů, které během pobytu v Americe posílal svému příteli Johnovi Forsterovi. Ve svém díle vylíčil kladné, ale i stinné stránky Spojených států amerických. Jednu z kapitol věnoval tématu otroctví, k němuž se stavěl

silně kriticky (Bloom, 2003). *Americké poznámky* vyvolaly za oceánem vlnu nenávisti vůči jejich autorovi. Dickens si však kritiku nepřipouštěl k srdci. Mnohem více ho zatěžovala nepříznivá finanční situace, ve které se ocitl. Jedinou záchranu viděl v napsání nového románu. Po dlouhém váhání se rozhodl pro název *Martin Chuzzlewit*. Po vydání první části, odehrávající se v Anglii, se výtisky příliš neprodávaly. Dickens doufal, že druhá, americká část díla, čtenáře nadchne. Ústředním motivem druhé části byl egoismus úzce spjatý s pokrytectvím, se kterým se Dickens během cest po Americe setkal. Kritici Dickensovi vyčetli, že se nejedná o skutečný obraz Spojených států amerických. Dickens si však stál za tím, že je to nejlepší dílo, které za svůj život napsal. (Majchrowski, 1980)

Finanční situace rodiny Dickensových se ani po vydání *Martina Chuzzlewita* nezlepšila. Nepříspěvalo tomu ani to, že Catherine byla opět těhotná. Dickens byl značně frustrován neúspěchem, který v poslední době prožíval. Tato frustrace se projevila i v říjnu roku 1843, kdy navštívil Manchester. Zde podle Majchrowského (1980) přednesl plamenný projev, týkající se zakládání bezplatných škol pro děti z nejhudších rodin. Wilson (1979) dodává, že Dickens vyslovil své vzrůstající přesvědčení, že jedinou odpovědí na anglické sociální problémy je vzdělání. Právě návštěva Manchesteru inspirovala Dickense k napsání povídky *Vánoční koleda*, která se řadí mezi jeho nejúspěšnější díla i v současnosti. Povídka byla dokončena v listopadu roku 1843 a vydána těsně před vánočními svátky.

1.12 Itálie a návrat k žurnalismu

Krátce po narození syna Francise se rodina Dickensových přestěhovala do Itálie, kde bylo bydlení značně levnější než v Anglii. Wilson (1979) uvádí, že k přestěhování přispěly roztržky s nakladatelstvím *Chapman and Hall*, které započaly v době vydání románu *Martin Chuzzlewit*. Podle Blooma (2003) k opuštění Anglie vedly taktéž problémy Johna Dickense, opakovaně žádajícího o peněžní půjčky. Během pobytu v Itálii Dickens napsal další vánoční povídku s názvem *Zvony novoroční*. Ta však nedosáhla takové popularity, jako *Vánoční koleda*. Přesto Dickens vážil cestu do Anglie, aby povídku mohl svým přátelům osobně přečíst. I když se Dickensovým život v Itálii zamlouval, vrátili se v červenci roku 1845 zpět do rodné země. Na jaře roku 1846 vyšla kniha *Obrázky z Itálie*.

Dickensovi se zastesklo po dobách, kdy se věnoval žurnalistice. Toužil stát se editorem vlastních novin a využít svou spisovatelskou sílu k boji proti společenským problémům. Zároveň měl v plánu psaní dalších vánočních povídek. V listopadu roku 1845, necelý měsíc po narození šestého dítěte (syna Alfreda), se Dickens stal editorem liberálních novin *The Daily News*. Zaměstnal mnoho lidí, mezi nimiž byl i jeho otec John, který měl s žurnalistikou značné zkušenosti. (Bloom, 2003)

Noviny se však neprodávaly v tak velkých počtech, jak Dickens předpokládal. Podle Smiley (2003) obsahovaly mnoho chyb a nepřesností. Dickens tyto nedostatky přičítal nekompetentnosti svých zaměstnanců, se kterými se čím dál častěji dostával do sporu. V únoru roku 1846 proto Dickens na pozici editora *The Daily News* rezignoval. Jeho rezignace byla považována za rozumný krok, s čímž později souhlasil i samotný Dickens. Šéfredaktorem novin se stal John Forster. Po jeho nástupu začaly noviny vzkvétat a oblíbenosti se těšily až do dvacátého století. (Smiley, 2003)

1.13 Švýcarsko, Francie, Dombey a syn

V červnu roku 1846 se Dickensovi přestěhovali do malebného městečka Lausanne ve Švýcarsku. Příjemné a klidné prostředí mělo pozitivní vliv na Dickensovu tvůrčí činnost. Začal psát nový román, *Dombey a syn*. Wilson (1979), Majchrowski (1980) i Smiley (2003) se shodují, že *Dombey a syn* je napsán na mnohem vyšší úrovni než předchozí romány. Majchrowski (1980) dodává, že je toto dílo v jistém smyslu symbolické a poetické.

Román vzbudil zájem mezi lidmi v Lausanne. Okruh Dickensových známých se rozšiřoval. V srpnu roku 1846 se rozhodl předčítat první část románu *Dombey a syn* vybrané společnosti. Právě myšlenka přivýdělnku veřejným předčítáním svých románů, které Dickens v pozdějších letech pořádal, se zrodila ve městě Lausanne. (Majchrowski, 1980)

Zbylé části románu *Dombey a syn* však Dickens dopisoval velmi pomalu. Aby zvýšil svoji produktivitu, opustil s rodinou Švýcarsko a přesunul se na tři měsíce do Paříže. Přesto se často vracel do Londýna, především za účelem pomoci s divadelními adaptacemi *Vánočních povídek*. V dubnu roku 1847 Catherine porodila sedmé dítě. Chlapec dostal jméno Sydney. (Majchrowski, 1980)

V listopadu roku 1847 nechal Dickens s finanční pomocí Angely Burdettové⁷ na západním okraji Londýna postavit dům známý jako *Urania Cottage*. Byl určen pro tzv. padlé ženy, propuštěné z vězení nebo odsouzené za veřejné přestupky spojené s prostitucí. Podle Wilsona (1979) a Majchrowského (1980) to byl jeden z Dickensových nejúspěšnějších a nejtrvalejších sociálních počinů.

Román *Dombey a syn* vyšel knižně v dubnu roku 1848. Wilson (1979) uvádí, že toto dílo mělo neobyčejný úspěch již od samého počátku. Počet prodaných výtisků byl ohromující. Zároveň dodává, že se Dickens od této chvíle již nikdy nedostal do finančních potíží.

Charles Dickens se chystal strávit nějaký čas v přímořském městečku Broadstairs. Obdržel však smutnou zprávu, že jeho nejstarší sestra Fanny těžce onemocněla. Věnoval jí všechnen svůj volný čas v naději, že se uzdraví. Fanny nakonec nemoci podlehla v září roku 1848. (Bloom, 2003)

1.14 David Copperfield a Household Words

V lednu roku 1849 se rodina Dickensových rozrostla o dalšího člena, syna Henryho. V témže roce Dickens zvažoval napsání autobiografie. Dosud se nikomu nesevěřil s tíživými vzpomínkami na své dětství. John Forster byl první, komu Dickens zaslal pár úvodních stránek, popisujících odloučení od rodiny, práci v továrně na leštidla a nástup na Wellingtonovu domácí akademii (Bloom, 2003). Jakmile se Dickens dostal k popisu událostí spojených s jeho první láskou, Marií Beadnellovou, nedokázal snést pomýšlení na to, že by se veřejnost dozvěděla, jaké ponižování musel při námluvách zakusit. Vše, co doposud napsal, nechal spálit. (Majchrowski, 1980)

John Forster Dickensovi poradil, aby místo autobiografie začal psát fiktivní román v ich- formě. Smiley (2003) konstatuje, že k tomuto nápadu Forstera inspiroval populární román *Jana Eyrová*, vydaný roku 1847. Dickens dlouho přemýšlel o jménu hlavního hrdiny. Nakonec se rozhodl pro *Davida Copperfielda*. Podle Majchrowského (1980) Forster objevil analogii v iniciálách fiktivního i skutečného autora. První písmeno

⁷ Angela Burdettová-Couttsová byla vnučkou Thomase Couttse, zakladatele bankovního domu Coutts & Co, po jehož smrti zdědila obrovský majetek. S pobouřením se vyjadřovala o sociálních podmínkách v Anglii a část svého jmění věnovala především na výstavbu nemocnic a sirotčinců.

rodného jména odpovídalo příjmení a naopak. Dickens toto znamení pokládal za více než pouhou náhodu. Věřil, že se dílo zapíše do historie viktoriánské Anglie.

David Copperfield, stejně jako předchozí romány, byl vydáván po částech pravidelně každý měsíc, a to od května 1849 do listopadu 1850. Během tohoto období se Dickens zasloužil o vznik úspěšného týdenního periodika s názvem *Household Words*, ze kterého profitoval dalších dvacet let.

Začátek roku 1851 byl pro Dickense obzvláště psychicky náročný. V březnu zemřel po neúspěšné operaci John Dickens. Dva týdny nato náhle zemřela osmiměsíční dcera Dora, pojmenovaná podle jedné z hrdinek románu *David Copperfield*. Vztah mezi Catherine a Charlesem Dickensem procházel krizí. Dickens začal otevřeně mluvit o nespokojenosti v manželství. Ke Catherine byl vždy laskavý, ale její neobratnost, žárlivost a pomalost v něm vyvolávaly pocity hněvu. Devět těhotenství za patnáct let se samozřejmě projevilo i na jejím fyzickém vzhledu. Dickens ji kvůli tomu často kritizoval a dával jí najevo, že pro něj přestává být atraktivní. Catherine navíc trpěla depresemi a po smrti Dory se nervově zhroutila. (Smiley, 2003)

1.15 Ponurý dům, Zlé časy, Malá Dorritka

Dickens toužil po koupi nového domu, kde by se rodina pokusila zapomenout na strasti posledních měsíců. Vyhlídl si čtyřpodlažní dům Tavistock House, který byl právě na prodej za velice nízkou cenu. Během prohlídky Dickens zjistil, že dům je neuvěřitelně zanedbaný a špinavý. Po konzultaci s odborníky dům přece jen koupil a nechal jej kompletně zrekonstruovat. V jedné části se rozhodl vybudovat divadelní sál s pódiem a menším hledištěm. V nové pracovně se pustil do románu, který později nazval *Ponurý dům* (Majchrowski, 1980). Podle Blooma (2003) Dickens v románu napadl britský soudní systém, který údajně zkorumpoval a zruinoval všechny kromě právníků.

První část románu vyšla začátkem března roku 1852. O pár dní později Catherine porodila desáté dítě, syna Edwarda. Podle Majchrowského (1980) Dickens nadšený z dalšího člena rodiny nebyl. Dokonce si svým známým postěžoval. O svoje děti se však vzorně staral a vždy si pro ně dokázal najít čas.

Dickens se zodpovědně věnoval svému periodiku *Household Words*, kde měsíčně publikoval *A Child's History of England*, ačkoliv mu mnozí kritici vyčetli, že by psaní o dějinách Anglie měl přenechat historikům. V roce 1854, téměř šest měsíců po vydání románu *Ponurý dům*, Dickens začal pracovat na románu *Zlé časy*. Smiley (2003) uvádí, že se jedná o nejkratší Dickensův román. Podle Blooma (2003) Dickense k napsání tohoto díla inspirovala návštěva továren v Prestonu. Zoufal si nad neuspokojivým zacházením s továrními dělníky, kteří trpěli hladem a museli přebývat v ubohých provizorních domech. Majchrowski (1980) dodává, že *Zlé časy* byly podle majitelů továren útokem na průmyslový kapitalismus.

V roce 1855 Dickens zažil velké rozčarování. Obdržel dopis s povědomým písmem, které patřilo Marii Beadellové. Podle Majchrowského (1980) byla Marie vdaná a měla dvě dcery. Přesto se chtěla s Dickensem osobně sejít. Chopil se příležitosti ji znovu vidět, ale následovalo obrovské zklamání. Nepředpokládal, že křehká štíhlá Marie se mohla tak změnit. Nyní z ní byla obézní čtyřiačtyřicetiletá žena, která si neuvědomovala směšnost svého úsilí o obnovení vztahu s Dickensem. Dickens se jí od té chvíle začal vyhýbat.

Další román, *Malá Dorritka*, vznikl v Paříži, kam se Dickens se svou rodinou na krátkou dobu přestěhoval. Děj se zpočátku odehrává ve vězení v Marseille, poté v londýnském Maršálském vězení, které Dickens ze svého mládí dobře znal (Majchrowski, 1980). Smiley (2003) konstatuje, že román *Malá Dorritka* nepředstavuje pouze temný pohled na lidskou povahu. Poukazuje především na britskou společnost a na negativní dopady sociální a ekonomické struktury.

1.16 Ochotnická představení a veřejná předčítání

V období mezi lety 1855 a 1857, kdy byla *Malá Dorritka* publikována, koupil Dickens další dům. Gad's Hill Place se nacházel na pomezí Rochestera a řeky Medway, kde Dickens prožil nejšťastnější období svého mládí. Současně se věnoval ochotnickému divadlu (Bloom, 2003). Podle Smiley (2003) Dickensovo nadšení pro amatérské herectví a divadelní produkci bylo nesmírné. Dohlížel na produkci šesti her a frašek, jejichž představení se konala v jeho malém divadle v Tavistock House.

Jednou z úspěšných divadelních her se stala hra *The Frozen Deep*, jejímž autorem byl Wilkie Collins, Dickensův dobrý přítel. Na realizaci se podíleli členové Dickensovy i Hogarthovy rodiny. V červenci roku 1857 projevila zájem o zhlédnutí této hry dokonce sama královna Viktorie. Toto soukromé představení přineslo amatérským hercům neskonalý úspěch. Následující řada představení však nevynášela dostatečný zisk především z důvodu nízké kapacity divadla. Proto se Dickens rozhodl pořádat představení ve větším divadelním sále v Manchesteru (Smiley, 2003). Podle Majchrowského (1980) bylo ve hře *The Frozen Deep* několik ženských rolí a dalo se předpokládat, že ani jedna z amatérských hereček nemá silný a vypracovaný hlas. Dickens zvažoval o obsazení těchto ženských rolí profesionálními herečkami. Obrátil se na herce a scénáristu Alfreda Wigana s prosbou o pomoc. Wigan Dickensovi doporučil Ternanovy. Paní Ternanová s návrhem vystupovat se svými třemi dcerami po boku slavného a uznávaného spisovatele ochotně souhlasila. V této spolupráci navíc spatřovala příležitost dostat se do okruhu vlivných lidí a využít tak získané kontakty k zabezpečení rodiny. (Tomalin, 1991)

Charles Dickens se během divadelních představení hry *The Frozen Deep* sblížil s nejmladší dcerou paní Ternanové. Ellen bylo pouhých osmnáct let, když se s pětáctiletým Dickensem seznámila. Ona a její sestra Marie trávily veškerý čas v Tavistock House, kde s Dickensem nacvičovaly divadelní scény. Obě si dům velice rychle zamilovaly. Ellen Dickense očarovala svou krásou, svěžestí a velkýma modrýma očima. Do mladé herečky se bláznivě zamiloval. (Tomalin, 1991)

Od rozlučky s amatérským divadlem se Dickensův vztah k vlastnímu životu radikálně změnil. Na Catherine mu začalo vadit všechno. On sám se cítil mladý, plný života, a již si nedokázal představit, že by sdílel se svou ženou společné lože. Catherine obvinila Dickense z nevěry poté, co omylem obdržela zlatý náramek, jenž byl původně určen pro Ellen. Dickens nevěru okamžitě popřel a ve vzteku zveřejnil dopis, v němž poškodil pověst své ženy. Podle Dickense Catherine trpěla duševní poruchou a zanedbávala výchovu jejich dětí. Catherine se v červnu roku 1858 od Dickense odstěhovala (Majchrowski, 1980). Rozchod byl pro ni traumatizujícím zážitkem, jelikož Dickens trval na tom, aby děti zůstaly v jeho péči. Pouze nejstarší syn Charley vzdoroval svému otci a prohlásil, že zůstane se svou matkou. (Tomalin, 1991)

V prosinci téhož roku uspořádal Dickens benefiční předčítání *Vánoční koledy* v Londýně. Již dříve zamýšlel, že by si tímto způsobem mohl vydělávat na živobytí. Chtěl oslovit širší publikum a svým příběhům vdechnout život. Veřejná předčítání měla obrovský úspěch a Dickens se zaslouženě stal jedním z nejpoblíbenějších a nejžádanějších veřejných umělců své doby. Obvykle předčítal nejvíce oblíbená díla, ke kterým patřila *Vánoční koleda*, *Oliver Twist* a *David Copperfield*. Vystupoval ve velkých sálech nebo divadlech a přitahoval davy lidí ze všech společenských vrstev. Při svých vystoupeních často využíval dramatických gest a měnil hlas pro každou postavu. (Smiley, 2003)

1.17 Příběh dvou měst, Nadějně vyhlídky, Náš vzájemný přítel

Rozchod Charlese Dickense s Catherine vyvolal ve společnosti velký rozruch. Šířily se různé pomlavy, mnohé z nich byly smyšlené. Dickens se rozhodl podat veřejné prohlášení, kde se snažil všechny lživé pomlavy drsným způsobem vyvrátit. Bezprostřední reakce však neodpovídala jeho představám. Mnozí se přiklonili na stranu Catherine. Patřili k nim i nakladatelé *Bradbury and Evans*, kteří odmítli otisknout Dickensovo veřejné prohlášení a se kterými se kvůli tomu dostal do sporu. *Bradbury and Evans* byli současně spoluvlastníky periodika *Household Words* (Smiley, 2003). Podle Blooma (2003) se Dickens rozhodl odkoupit jejich podíl. Nakladatelé s odkoupením nesouhlasili, a tak bylo periodikum dáno do soudní dražby. V ní Dickens *Household Words* koupil a přejmenoval na *All the Year Round*. Aby byl nový časopis co nejdříve výdělečný, pustil se Dickens do psaní a postupného vydávání svého druhého historického románu s názvem *Příběh dvou měst*. Děj románu je zasazen do období Velké francouzské revoluce. Wilson (1979) uvádí, že Dickens vnesl do své tvorby téma sebezapření a spasení, které později využil i v dalších románech.

Zájem o prodej výtisků časopisu *All the Year Round* měl však stále klesající tendenci. To nutilo Dickense do dalšího psaní. Nový román nazval *Nadějně vyhlídky*. Podle Wilsona (1979) jsou *Nadějně vyhlídky* nejcelistvějším uměleckým dílem, jaké kdy Dickens vytvořil.

Na podzim roku 1860 se Dickens opět vydal na čtenářské turné po Velké Británii. Z důvodu úmrtí prince Alberta, manžela královny Viktorie, musel svá veřejná předčítání na čas přerušit. V březnu roku 1862 zahájil novou sérii vystoupení v Londýně (Majchrowski, 1980). Bloom (2003) uvádí, že ho pořádaná vystoupení stála mnoho sil, ale nikdy před publikem neprojevil slabost. I přes zhoršení zdravotního stavu se Dickens nechtěl vzdát příjmů, které byly vyšší než za vydání románu.

V roce 1863 zemřela Elizabeth Barrowová, Dickensova matka. Zemřel i Dickensův dvaadvacetiletý syn Walter, který pobýval v Indii. Dickens se pak dlouho odhodlával k napsání dalšího románu *Náš vzájemný přítel*. Bloom (2003) popisuje, že se jedná o příběh mladé dívky a muže, kteří se vezmou jenom kvůli penězům. Následně zjistí, že se každý z nich v odhadu jmění toho druhého zdrcujícím způsobem mýlil. Po dokončení románu roku 1865 Dickens v doprovodu milované Ellen Ternanové odcestoval do Paříže. Ellen do té doby zůstávala v ústraní. Dickens jí zařídil byt a tajně ji navštěvoval. Nájem platil pod jiným jménem.

Na zpáteční cestě zažili Dickens a Ellen železniční neštěstí, při kterém zemřelo deset lidí a dvacet bylo těžce zraněných. Dickens se hrdinně zapojil do záchraně cestujících a řadu z nich vysvobodil z poničených vagónů. Nehoda v něm však zanechala doživotní následky a projevovala se obzvláště na jeho psychickém stavu. (Majchrowski, 1980)

1.18 Zpět do Ameriky

Již roku 1860 Dickens uvažoval o druhé cestě do Spojených států amerických a veřejném předčítání svých děl za oceánem. Cestu ale musel odložit. Důvodem bylo propuknutí americké občanské války (Majchrowski, 1980). John Forster mu vycestování rozmlouval. Vycházel z přesvědčení, že vyčerpávající cesta do Ameriky a unavující veřejná vystoupení neprospějí Dickensovu zhoršenému zdravotnímu stavu. On však neuposlechl rad svého přítele a na podzim roku 1867 se vydal na plavbu do Bostonu. (Bloom, 2003)

Dickensovo veřejné předčítání mělo obrovský úspěch. Vystupoval před americkým publikem každý den, cestoval z jednoho města do druhého, zejména mezi Bostonem a Baltimorem. Vinou mrazivého počasí Dickens po celou dobu svého pobytu trpěl respiračními onemocněními. Čas od času ztrácel hlas. Levá noha a chodidlo mu činily potíže. Při vystoupeních používal hůl a občas si musel nohu podepřít (Smiley, 2003). Dickens si později uvědomil, že nemá dost sil na to, aby pokračoval v turné do Chicaga a Kanady. Přestože musel zbylá vystoupení zrušit, roku 1868 se vrátil zpět do Anglie jako bohatý muž. To ho vedlo k sepsání nové závěti, v níž odkázal tisíc liber rodině Ternanových a vlastnictví časopisu *All the Year Round* nejstaršímu synovi Charleymu. (Bloom, 2003)

1.19 Smrt

Ani přes zhoršující se zdravotní stav se Dickens nechtěl vzdát veřejných předčítání. Krátce po návratu ze Spojených států amerických započal nové turné po své domovině. Tentokrát chtěl do vystoupení vnést něco nového. Využil své herecké umění a zinscenoval vraždu Nancy z románu *Oliver Twist*. V sále zavládlo hrobové ticho. Publikum sledovalo každý Dickensův pohyb a měnící se výraz tváře, kdy perfektně dokázal zobrazit Sikesovu ukrutnost a stejně tak strach, který před svou smrtí prožívala Nancy. (Majchrowski, 1980)

Při vystoupeních trpěl závratěmi a na nemocnou nohu se téměř nemohl postavit. Lékaři ho varovali, že mu hrozí ochrnutí. Dickens se proto na několik týdnů přesunul do svého venkovského sídla Gad's Hill Place, kde si dopřával zaslouženého odpočinku. Toužil naposledy uspořádat turné. Podle Blooma (2003) mu lékaři povolili dvanáct veřejných vystoupení. Na poslední Dickensovo veřejné předčítání, které se konalo v Londýně, přišlo více než dva tisíce lidí. Se slzami v očích se s publikem rozloučil.

Na sklonku života začal psát nový román, nazvaný *Edwin Drood*. Ten již ale nedokončil. Charles Dickens zemřel devátého června roku 1870 na mrtvici. Přestože vyslovil přání, aby byl uložen do hrobu vedle Mary Hogarthové, děkan Westminsterského opatství nechal Charlese Dickense pohřbít na místě známém jako *Poet's Corner of Westminster*, místě posledního odpočinku výjimečných osobností britských dějin. (Bloom, 2003)

2 Viktoriánská Anglie

2.1 Královna Viktorie

Označení viktoriánská Anglie, jak z názvu vyplývá, vzniklo podle tehdejší vládkyně, královny Viktorie. Její vláda trvala 63 let, a to od roku 1838 do roku 1901. V tomto období Velká Británie zaznamenala dosud nebývalé změny. Viktorie nastoupila na trůn po svých strýcích, kteří se u poddaných a ve společnosti netěšili příliš velké popularitě. Ačkoliv Viktorie nebyla přímou dědičkou, její nástup na britský trůn se stal šťastným příslibem do budoucnosti. (Strachey, 1993)

Viktorie se narodila roku 1819 britskému princovi Eduardovi, vévodovi z Kentu a německé princezně Viktorii Sasko-Kobursko-Saalfeldské. Eduard byl čtvrtým synem krále Jiřího III.. Zemřel v době, kdy Viktorii bylo pouhých osm měsíců. Dětství trávila v ústraní se svou matkou a později s guvernankou Louise Lehzenovou, která měla pozitivní vliv nejen na její vzdělání, ale také na utváření její osobnosti. (Strachey, 1993)

Když bylo Viktorii jedenáct let, při studiu královského rodokmenu se dozvěděla o možném následnictví trůnu. V roce 1830, kdy bylo zřejmé, že Jiří IV. umírá a nezanechává žádného dědice a že další král Vilém IV. dosud nezplodil žádného legitimního potomka, se Viktoriina matka ještě více zaměřila na výchovu své dcery. Kromě tradičních dovedností se Viktorie učila ekonomii, zeměpis, dějepis, matematiku a politiku. Vynikala i ve studiu cizích jazyků. Plynně hovořila anglicky a německy, zdokonalovala se také v latině, italštině a francouzštině. Učila se rovněž srozumitelně mluvit před publikem, její hlas byl považován za jednu z jejích největších předností. Ve třinácti letech podnikla společně se svou matkou cestu po Británii, aby poznala život obyčejných lidí. (Bartley, 2016)

V roce 1837 král Vilém IV. zemřel a jediným možným nástupcem britského trůnu se stala osmnáctiletá Viktorie. Obyvatelé byli nadšení. Někteří se ovšem obávali, že se nechá snadno ovlivnit názory vládních stran. Viktorie ale taková nebyla. Měla jasnou představu o tom, co je pro zemi správné, a dokázala být velmi tvrdohlavá vůči svým odpůrcům. Po korunovaci, jež se konala roku 1838, se přestěhovala do Buckinghamského paláce. (Wood, 1995)

Mladá královna si vychutnávala svou nově nabytou svobodu a nezávislost. Věděla však, že její povinností je vdát se a mít děti. Ona sama dávala přednost sňatku z lásky před navrhovaným výběrem z politických důvodů. V úvahu připadal princ Albert, německý bratranec z matčiny strany. Poté, co na pozvání přijel do Buckinghamského paláce, se všechny její pochybnosti o manželství rozplynuly. Královna Viktorie využila svých výsad a požádala prince Alberta o ruku. Svatba se konala roku 1840. (Bartley, 2016)

Viktorie měla mnoho královských povinností, přičemž od přírody byla poměrně plachá a často se cítila nesvá ve společnosti šlechty, politiků a biskupů. Řešením pro ni bylo trávit co nejméně času v Buckinghamském paláci a na hradě Windsor, oficiálních královských sídlech. Po návštěvě Skotska roku 1842 si Viktorie s Albertem zamilovali zdejší krajinu a od roku 1848 pravidelně trávili podzim na starém zámku Balmoral, který koupili a nechali přestavět podle Albertových návrhů. Ve Skotsku se královská rodina cítila nejlépe. Rádi nosili prosté oblečení, chodili na dlouhé procházky, dokonce i v přestrojení navštěvovali venkovské hostince. (Wood, 1995)

V úředních povinnostech se Viktorie chovala velmi zodpovědně. Pečlivě pročetla veškeré dokumenty a svá rozhodnutí si před podpisem důkladně rozmyslela. Každý týden přijímala v paláci premiéra a dlouhé hodiny spolu diskutovali o vládních záležitostech. Po celou dobu svého působení na britském trůnu se snažila řešit neuspokojivou situaci nejchudších obyvatel. Byla si vědoma sociálních problémů v Anglii a několikrát o nich hovořila i s Charlesem Dickensem. (Wood, 1995)

V roce 1861 postihlo královnu Viktorii velké neštěstí. Nejprve zemřela její matka a o pár měsíců později milovaný manžel Albert, kterému lékaři diagnostikovali tyfus. Náhly Albertův odchod byl pro Viktorii zdrcující. Stáhla se zcela z veřejného dění a po zbytek života se s jeho ztrátou nesmířila. Její popularita postupně klesala. To se změnilo až roku 1880, kdy zásluhou schopného ministerského předsedy Benjaminu Disraeliho získala doživotně titul císařovna Indie. (Bartley, 2016)

Dalším významným milníkem se stal rok 1887. Celý národ slavil padesáté výročí nástupu Viktorie na trůn. Královna procházela ulicemi Londýna obklopena těmi nejdůležitějšími státníky celého světa. Na úplném vrcholu své slávy se ocitla o deset let později, kdy její vláda, jako prvního monarchy světa, dosáhla trvání šedesáti let. (Wood, 1995)

Královna Viktorie zemřela roku 1901. Zanechala za sebou devět potomků a sjednocenou prosperující monarchii.

2.2 Průmyslová revoluce

Průmyslová revoluce patří k velkým a přelomovým událostem světových dějin. Jejimi základními rysy byly technologické inovace a vynálezy (Allen, 2009). Nové technologie devatenáctého století dramaticky změnily podmínky každodenního života. Lidé se za účelem hledání nové práce začali stěhovat z venkova do měst. V důsledku urbanizace se města rychlým tempem rozrůstala. Populace vzrostla z devatenácti na třicet sedm milionů obyvatel. (Wood, 1994)

Textilní průmysl

Anglie se stala první zemí, jež přešla od zemědělské ekonomiky k ekonomice založené na výrobě. V počátcích průmyslové revoluce docházelo k rozvoji bavlnářského průmyslu díky vynálezům, mezi které patřily především stroje ke spřádání textilních vláken⁸, poháněné nejprve vodou a poté párou. Jelikož obsluha těchto strojů nepředstavovala fyzicky náročnou práci, v textilních továrnách byly zaměstnávány ženy a děti. Obrovské množství látek, vyrobených rychlými stroji, v kombinaci s levnou pracovní silou způsobilo, že se britské textilní výrobky prodávaly za mnohem nižší cenu než v jiných zemích. (Mitchell, 2009)

Vynález parního stroje

Zásadní technologický pokrok během průmyslové revoluce představoval vynález parního stroje. Umožnil zvýšit produktivitu práce továrních dělníků a sehrál významnou roli při utváření moderní ekonomiky. V polovině devatenáctého století byl dominantní

⁸ Anglicky „the spinning jenny“

hnací silou v těžbě uhlí a jeho využití se rozšířilo jak po západní Evropě, tak i po Severní Americe. (Allen, 2009)

Železniční doprava

Během vlády královny Viktorie došlo k obdivuhodně rychlému rozvoji pozemní i námořní dopravy. Sestrojení parní lokomotivy poháněné uhlím značně přispělo k revoluci v průmyslovém hospodářství zejména proto, že železniční tratě propojily města s venkovem. (Parker, 1999)

Železniční doprava zkvalitnila životy obyvatel v mnoha směrech. Představovala spolehlivou, rychlou a levnou možnost cestování na vzdálenější místa. Měšťané mohli trávit víkendy na venkově, venkované jezdili do měst na jednodenní pochůzky. Služebnictvo a tovární dělníci měli příležitost pravidelně navštěvovat rodinné příslušníky a trávit s nimi volný čas. (Mitchell, 2009)

2.3 Společnost

Viktoriánská společnost se dělila na takzvané sociální třídy. Nezáleželo pouze na množství majetku, ale také na původu a rodinných vazbách. Většina Angličanů chápala a přijímala své místo v třídí hierarchii. Každá třída měla vybrané způsoby chování a odlišovala se stylem oblékání. Nepřipadalo v úvahu, aby lidé z různých sociálních vrstev sdíleli společnou domácnost. Žili proto odděleně a vymezovali se vůči sobě. Taktéž bylo považováno za nevhodné, pokud se jedinec choval jinak, než jak mu jeho společenská vrstva (ať už vyšší nebo nižší) určovala. (Mitchell, 2009)

2.3.1 Dělnická třída

Ve viktoriánské Anglii tvořila významnou část obyvatelstva dělnická třída, která hrála klíčovou roli v průmyslové revoluci a hospodářském růstu země. Tato sociální třída se skládala z různých skupin: z továrních dělníků, horníků, přístavních dělníků, zemědělských dělníků, služebnictva a dalších nízkokvalifikovaných pracovníků. Většina z nich pracovala dlouhé hodiny a vydělávala jen tolik, aby se udržela naživu. Do chudoby je mohla uvrhnout nemoc, propuštění nebo požár továrny, který byl mnohdy příčinou krátkodobé nezaměstnanosti. Mnozí navíc pracovali v nebezpečném a nezdravém prostředí. Běžně docházelo ke zdravotním úrazům. V továrnách a dolech byly

zaměstnávány také ženy a děti, které často čelily vykořisťování a zneužívání. (Mitchell, 2009)

Podmínky v textilních továrnách byly kruté. Prostředí bylo vlhké, prašné a hlučné. Mnoho dělníků stálo bosých v kalužích vody. Ve vzduchu poletoval bavlněný prach a zvuk tkalcovských strojů byl ohlušující. Tovární dělníci se museli podřídit přísnému režimu a pravidlům. Mnozí vlastníci továren své zaměstnance pokutovali za porušení kázně a dbali na vysoké pracovní nasazení. (Bartley, 2016)

2.3.1.1 Dětská práce

Dětská práce se ve viktoriánské éře stala rozšířeným a závažným společenským problémem. Podle Mitchellové (2009) děti z chudých rodin a sirotci⁹ představovali levnou pracovní sílu v továrnách, uhelných dolech nebo při vymetání komínů. Byly upřednostňovány především kvůli jejich malému vzrůstu, obratnosti a ochotě pracovat za nižší mzdu než dospělí dělníci. Mnoho dětí čelilo fyzickému i psychickému týrání ze strany zaměstnavatelů. Jejich bezpečnost byla zanedbávána. Pracovaly ve stísněném prostoru, a zároveň byly vystavovány toxickým výparům. (Mitchell, 2009)

Parlament tento fenomén nenechal dlouho bez povšimnutí. Roku 1802 byl vydán tovární zákon, který se však vztahoval pouze na sirotky mladší dvanácti let. Zákon vyžadoval, aby sirotci pracovali maximálně dvanáct hodin denně. Zároveň apeloval na majitele továren, aby svým dětským zaměstnancům poskytli určité vzdělání (Mitchell, 2009). Roku 1819 vznikl nový zákon, týkající se textilních továren. Bylo zakázáno zaměstnávat děti mladší devíti let. Tento zákon měl však velký nedostatek: skutečnost, že nebylo třeba dokládat věk dítěte. Většina zaměstnavatelů proto nařízení obcházela. Ve třicátých a čtyřicátých letech vznikaly další zákony na ochranu dětí i žen, pracujících v textilním průmyslu a v uhelných dolech. Probíhaly také pravidelné inspekce. (Bartley, 1987)

⁹ Většinou se jednalo o učně, kteří byli do továren posláni z londýnských chudobinců. Místo peněžní odměny tito sirotci dostávali od zaměstnavatelů jídlo a oblečení. Někteří měli to štěstí, že s nimi bylo zacházeno hezky. Jiní zažívali různé formy násilí a museli se dělit o zbytky jídla s domácími zvířaty. (Bartley, 1987)

Situace se postupně začala mírně zlepšovat. Na konci vlády královny Viktorie nesměly být v žádné továrně zaměstnány děti mladší dvanácti let. Stále mohly pracovat, ale pouze na částečný úvazek v zemědělství, maloobchodě či posluhovat v domácnostech. (Mitchell, 2009)

2.3.2 Střední třída

Střední třída se z hlediska společenského postavení nacházela mezi aristokracií a dělnickou třídou. Největší rozmach zaznamenala v počátcích průmyslové revoluce, kdy se díky novým vynálezům a vzniku továren obohatila a proměnila tak svůj ekonomický úspěch v politickou moc. Střední třída poté využívala své politické moci k proměně společnosti a získání značných výhod. Prostřednictvím vzdělávacích reforem, plánů na zlepšení životních podmínek a rozvoje trhu se tato třída považovala za „spasitele“, umožňující dělnické třídě realizovat pracovní potenciál. (Loftus, 2011)

Termín „střední třída“ je těsně spjat s rozvojem měst a ekonomiky během 18. a 19. století. Během 19. století se význam střední třídy značně rozšířil a zahrnoval pestrou škálu obyvatel. Kromě podnikatelů v průmyslu se v tomto období zvýšil počet obchodníků, věnujících se přepravě průmyslových výrobků a obchodu v zámoří. Růst průmyslu a zahraničního obchodu vedl k rozvoji bank, pojišťoven a již zmíněné lodní a železniční dopravy. Správa těchto nových ekonomických aktivit vyžadovala zaměstnání úředníků, manažerů a odborníků v různých oblastech obchodu. Viktoriánská Anglie taktéž zaznamenala mohutný rozvoj místní samosprávy a centralizaci státu. Díky tomu vznikaly nové pracovní příležitosti pro profesionály, mezi něž patřili i učitelé, lékaři a právníci. (Loftus, 2011)

Střední třída hrdě budovala hodnoty založené na zásluhách. Stala se silným odpůrcem aristokratických privilegií (Loftus, 2011). Maurois (1993) však tvrdí, že ačkoliv střední třída toužila po hlasovacím právem, nakonec se nechávala ochotně zastupovat aristokratickými odborníky. „*Dalo by se říci, že se buržoazie té doby považuje jenom za diváky, kteří s potěšením sledují skvělé herce, předvádějící na zajímavém jevišti podívanou okázalého života.*“ (Maurois, 1993, s. 397)

2.3.3 Vyšší třída

Vyšší třídou byla ve viktoriánské společnosti označována aristokracie neboli šlechta. Šlechtici vlastnili ornou půdu a bohatli tím, že ji pronajímali zemědělcům ze střední třídy. Dědictví spolu s titulem přecházelo na nejstaršího syna rodiny. Když nejstarší syn zdědil majetek, očekávalo se od něj, že se bude účastnit užitečných činností, mezi které patřily například zasedání v parlamentu, podílení se na místních záležitostech či využívání svého vlivu na vybudování charitativních institucí. Za žádnou z těchto aktivit ovšem nedostal peněžní odměnu. (Mitchell, 2009)

Šlechtický titul měl pět stupňů: vévoda (vévodkyně), markýz (markýza), hrabě (hraběnka), vikomt (vikomtesa) a baron (baronka). Ačkoliv se titul dědil, existovaly výjimky. Titul mohl být udělen jako odměna za mimořádné veřejné zásluhy. Angella Burdettová-Couttsová, dlouholetá přítelkyně Charlese Dickense, byla první ženou, která získala titul baronka za svou charitativní činnost v East Endu, jedné z nejchudších oblastí Londýna. (Mitchell, 2009)

Aristokracie měla v Anglii specifické výhody. Každý šlechtic byl právoplatným členem Sněmovny lordů. Vztahovala se na něj imunita proti zatčení v souvislosti se zadlužením. V případě obvinění z trestního činu se soudní líčení konalo před porotou složenou z dalších šlechticů, nikoli před běžným trestním soudem. Další výhodou pro šlechtickou rodinu byla možnost poskytnout svým dětem kvalitní vzdělání v elitních internátních školách, na rozdíl od dělnické třídy, která na vzdělání neměla nárok ani peníze. V internátních školách se většinou vzdělávali pouze chlapci, dívky se studiu věnovaly v domácím prostředí s pomocí guvernanky. (Mitchell, 2009)

Třídní rozdíly v devatenáctém století, zejména mezi aristokracií a dělnickou třídou, byly propastné. Na jedné straně stáli majetní lidé, obklopeni luxusem a užívající si bezstarostného života, a na druhé straně chudí hladovějící lidé, bojující každý den o život.

2.4 Chudoba

„For much of the nineteenth century poverty was not regarded as a problem but was seen as a fact of life for a considerable portion of the population.“ (Wood, 1991, s. 5–6)

Na počátku devatenáctého století byla chudoba spatřována jako stav, který si člověk způsobil sám. Teprve ke konci tohoto století začala být vnímána jako závažný společenský problém. Rostoucí povědomí o osudech chudých obyvatel bylo posíleno sociálními průzkumy. Ačkoliv v průběhu průmyslové revoluce zaměstnanost prudce vzrostla, výše výdělku vystačila pouze k udržení fyzické výkonnosti pracujících dělníků. (Wood, 1991)

Životní úroveň chudých ve viktoriánské Anglii si v dnešní době málokdo dokáže představit. V chudinských čtvrtích se početné rodiny tísnily v malých zchátralých budovách, nebo dokonce ve sklepích zamořených krysami. Ulice byly plné lidských a zvířecích výkalů, což zapříčinilo šíření smrtelných nemocí. Chudí dělníci umírali ve velmi mladém věku. Průměrný věk dělnické třídy činil pouhých patnáct let, zatímco u obyvatelstva střední třídy se pohyboval okolo pětáctyřiceti let. (Wood, 1994)

Některé chudé rodiny neměly vůbec žádný domov. Potulovaly se po ulicích, žebrały o jídlo a spaly pod širým nebem. V roce 1834 byl přijat nový chudinský zákon¹⁰ umožňující těmto rodinám žít v institucích, které se nazývaly chudobince a jimž je věnována následující podkapitola.

2.4.1 Chudobince

V souvislosti s narůstajícím počtem chudých obyvatel rozhodla vláda o zřízení chudobinců¹¹. Chudobince měly působit odstrašujícím dojmem a donutit tak dělnickou třídu k práci. Staří, nemocní a nezaměstnaní lidé však neměli jinou možnost, než zažádat o azyl. Při nástupu do chudobince museli tyto lidé odevzdat vše, co vlastnili. Poté dostali jednotnou uniformu, kterou nosili po celou dobu pobytu. Pokud přišla zažádat o přístřešek celá rodina, musela nejprve dokázat, že není schopna vydělat si peníze

¹⁰ Anglicky „the New Poor Law“

¹¹ Anglicky „Workhouses“

na živobytí. Následně byli členové rodiny separováni. Děti byly odděleny od matek, ženy od mužů. I když náhodou seděli při jídle u sousedních stolů, měli zakázáno spolu komunikovat. Navštěvovat se mohli pouze v případě, kdy zásluhou dobrého chování získali speciální povolení. Návštěvy probíhaly pod dohledem správce chudobince. (Brain, 2019; Chesney, 1979)

Přestože násilí nebylo v chudobincích tolerováno, neoficiální zneužívání a trápení hladem se stávalo běžným jevem. Tyto skutečnosti činily z chudobinců obávanou instituci. Obyvatelé chudobince byli zbaveni své důstojnosti a museli se podřítit systému. Nemilosrdní správci si libovali v jejich bídě a nutili je těžce pracovat dlouhé hodiny. Mnozí umírali v důsledku vyčerpání a nedostatečné hygieny, při níž se množily kožní choroby, či z absolutního nedostatku kvalitní stravy. (Chesney, 1972)

Opustit chudobinec mohl každý, kdo by byl schopen zajistit si obživu. To však bylo v té době takřka nemožné. Početnou skupinu tvořily také osiřelé děti, které byly po smrti svých rodičů umisťovány do chudobinců automaticky. Zde byly drženy násilím a odejít mohly až po dosažení patnáctého či šestnáctého roku života, přičemž byly ihned poslány do zaměstnání. Převážná většina dívek vykonávala práci služebné v bohatých domácnostech. Chlapci byli zaměstnáváni nejčastěji v truhlářství a obuvnictví. Na rozdíl od dětí žijících mimo chudobinec, které začínaly s prací na plný úvazek ve dvanácti letech, bylo s dětmi vychovanými v chudobinci v zaměstnání zacházeno o něco lépe. Dělo se tak z toho důvodu, že správci chudobinců chtěli, aby tyto děti byly zdravé, silné a práce schopné, a následně přestaly žít z veřejné podpory. (Mitchell, 2009)

Chudobince nesloužily pouze jako ubytovny pro chudé. Nacházely se zde také ošetrovny, z nichž se staly veřejné nemocnice a pečovatelské domy pro dlouhodobě nemocné. Ve viktoriánské Anglii byly zřízeny i jiné nemocnice, podporované charitativními organizacemi, ty však přijímaly výhradně pacienty s nadějí na uzdravení. Chudobince naopak poskytovaly péči lidem s nevléčitelnými chorobami a přijímaly pacienty v posledních stádiích tuberkulózy, nejčastější nemocí chudých v devatenáctém století. Spolu s ošetrovnami byla v samostatné budově zřízena takzvaná příležitostná oddělení,¹² která měla funkci azylových domů. Tulákům, sezónním dělníkům nebo lidem hledajícím práci toto oddělení poskytovalo stravu a přístřeší na jednu noc. Sloužilo taktéž

¹² Anglicky „Casual wards“

jako útočiště pro městské bezdomovce, kteří se odmítali podříditi systému chudobinců a raději žili na ulici. Možnost přečkat noc v příležitostných odděleních využívali především kvůli nepříznivému počasí. (Mitchell, 2009)

Postupem času se role chudobinců kompletně proměnila z azylu pro chudé obyvatelstvo na zdravotnická zařízení, poskytující péči starým a nemocným lidem. K této proměně došlo koncem devatenáctého století po několikaletých protestech proti krutému zacházení, utlačování a vykořisťování chudých lidí, obývajících chudobince. K úplnému zrušení chudinských zákonů a chudobinců obecně však došlo až v roce 1948. „*Whilst the buildings would be changed, taken over or knocked down, the cultural legacy of the cruel conditions and social savagery would remain an important part of understanding British history.*“ (Brain, 2019)

2.4.2 Pouliční kriminalita

„*Events in modern communities hardly favour the idea that crime is a simple product of poverty and class-conflict.*“ (Chesney, 1979, s. 99)

Je zcela zřejmé, že následkem přelidnění měst nebylo možné poskytnout pracovní příležitost všem občanům. Spolu s rostoucími socioekonomickými rozdíly a vysokou mírou nezaměstnanosti se chudí lidé běžně uchýlovali ke krádežím, ať už jídla nebo čehokoli, co by mohli následně směniti. Nárůst kriminality byl v devatenáctém století obrazem tehdejšího fungování Britského impéria. (Chesney, 1979)

Závažné trestné činy, mezi něž patřily vraždy, ozbrojené loupeže, vloupání, krádeže majetku, podvody a znásilnění, vedly k obžalobě a soudnímu řízení před porotou. V mnoha případech byl zločinec odsouzen ke dlouhodobému trestu odnětí svobody. Ke smrti oběšením byli odsouzeni dospělí i děti v případě vraždy, pirátství, velezrady, založení požáru arsenálu či loděnice. Ve věznicích poté čekali na soud. Nejznámější a nejobávanější z nich byla Newgate, kde vězni neměli samostatné cely a museli se tísnit ve velkých místnostech, postrádajících veškeré vybavení. Pokud se jednalo o mírnější činy, odsouzený byl zpravidla poslán na pár měsíců do nápravného zařízení¹³ nebo vykonával veřejně prospěšné práce. Bičování se stalo běžným trestem pro chlapce obviněné z vandalismu a drobných krádeží, stejně tak pro muže, kteří fyzicky napadli

¹³ Anglicky „House of Correction“, taktéž známé pod názvem „Bridewell“

ženu či dítě. Mezi typické městské přestupky patřily krádeže v pouličních obchodech, kapesní krádeže a vloupání. Často také docházelo k únosům dětí z vyšší společenské vrstvy, obzvláště kvůli jejich oblečení, které zloději následně prodali za dobrou cenu. Proto byly děti bohatých obyvatel na procházkách doprovázeny služebnictvem. Dámám bylo doporučeno nenosit při pochůzkách cenné věci, jako například šperky, hedvábí a krajky. (Mitchell, 2009)

V souvislosti se zvýšenou kriminalitou byl roku 1829 vydán zákon o metropolitní policii¹⁴, díky němuž vznikly policejní oddíly, dohlížející na bezpečnost Londýna. Jejich úkolem bylo předcházet výtržnostem, urovnávat konflikty, zabraňovat opilství, žebrání a pouliční kriminalitě. Policisté sice nedostávali vysokou mzdu, mohli si ale přilepšit v rámci ochrany obyvatel při konání společenských akcí. V polovině devatenáctého století se policejní dohled nad obyvatelstvem rozšířil i do dalších měst včetně Birminghamu a Manchesteru. Současně bylo zřízeno detektivní oddělení metropolitní policie, jehož název byl později změněn na oddělení pro vyšetřování trestných činů¹⁵. Práce detektivů se považovala za prestižní, a tudíž byla dobře finančně ohodnocena. Celkově lze říci, že viktoriánská éra přinesla významné zlepšení bezpečnosti obyvatel a položila základy moderních policejních postupů. (Mitchell, 2009)

2.4.3 Prostituce

Prostituce byla ve viktoriánské Anglii legální formou pro uspokojení mužských potřeb a poskytnutí sexuálních služeb na různé úrovni za úplatu. Bartley (2000) a Chesney (1979) se shodují, že k prostituci docházelo zvláště kvůli nedostatečnému platu žen ve vztahu k jejich potřebám. Podle obou autorů lze prostitutky považovat za oběti industrializace. Nevěstince nabízely lepší pracovní podmínky, finanční nezávislost, a především lukrativní zaměstnání. Ženy se tak nemusely spoléhat na výši mzdy rodinných příslušníků. V horších případech byly ženy k prostituci donuceny proti své vůli.

¹⁴ Anglicky „The Metropolitan Police Act“

¹⁵ Anglicky „Criminal Investigation Department“

Ačkoliv prostituce nebyla v rozporu se zákonem, pouliční prostitutky bývaly často obviněny a odsouzeny ke krátkému trestu odnětí svobody za přestupky spojené s obtěžováním kolemjdoucích nebo opilstvím na veřejnosti (Mitchell, 2009). V nejchudších a nejspínavějších městských částech se začaly šířit pohlavně přenosné choroby. V souvislosti s tímto problémem byly v letech 1864, 1866 a 1869 přijaty zákony o nakažlivých nemocech¹⁶. Policisté dostali od vlády oprávnění zadržet osoby podezřelé z prostituce a nařídít jim, aby se podrobily internímu vyšetření u kvalifikovaných odborníků. Pokud se zjistilo, že daná osoba trpěla pohlavně přenosnou chorobou, byla poslána na přeléčení. (Chesney, 1979)

I přesto, že velká část populace tyto zákony podporovala, našli se i tací, kteří považovali povinné lékařské vyšetření za porušení lidských práv. Jednalo se především o ženy ze střední a vyšší vrstvy, které proti těmto zavedením bojovaly dlouhá léta. Vzniklo dokonce i aktivistické hnutí¹⁷ v čele s Josephine Butlerovou a Elizabeth Wolstenholmeovou, feministkami zaměřujícími se na pomoc chudým ženám. Roku 1886 se jim podařilo vydobýt si takový vliv, že výše zmíněné zákony byly nakonec zrušeny. (Chesney, 1979)

„Prostitution remains unacceptable in most circles and, regardless of the rise of feminism, a collectivist ideology, a 'sexual revolution' and an awareness that prostitution involves at least two people, emphasis is still placed on persecuting prostitutes rather than examining – and eliminating – the underlying economic and social causes of its continuation.“ (Bartley, 2000, s. 201)

¹⁶ Anglicky „Contagious Diseases Acts“

¹⁷ Toto hnutí bylo známé pod názvem „Ladies National Association for the Repeal of the Contagious Diseases Acts“

3 Oliver Twist

3.1 Chudoba

Téma chudoby se v románu *Oliver Twist* objevuje již od první kapitoly. Oliverovo narození v nejmenovaném chudobinci Dickens (1975, s. 2) ztotožňuje s přítěží, kterou hladový sirotek pro obec představuje: „... *after a few struggles, Oliver breathed, sneezed, and proceeded to advertise to the inmates of the workhouse the fact of a new burden having been imposed upon the parish ...*“ Oliverovo postavení ve společnosti je zvýrazněno motivem starého zažloutlého oděvu, do kterého je krátce po narození oděn. Tento oděv symbolizuje bídu obecního sirotka, jehož život bude plný nástrah a strádání.

„What an excellent example of the power of dress, young Oliver Twist was! Wrapped in the blanket which had hitherto formed his only covering, he might have been the child of a nobleman or a beggar; it would have been hard for the haughtiest stranger to have assigned him his proper station in society. But now that he was enveloped in the old calico robes which had grown yellow in the same service, he was badged and ticketed, and fell into his place at once--a parish child--the orphan of a workhouse--the humble, half-starved drudge--to be cuffed and buffeted through the world--despised by all, and pitied by none.“ (Dickens, 1975, s. 3–4)

Dickens se v románu *Oliver Twist* snažil poukázat na bezpráví, které sirotci v chudobincích zažívají. Mohlo by se zdát, že chudobince představují jakousi formu vězení, kde je osud nebohých chudých dětí svěřen do rukou pánů kostelních výborů a chudinských radů. Správci chudobinců jsou popisováni jako hamižní, krutí a bezcitní lidé, kterým záleželo pouze na vlastním obohacení. Příkladem tohoto jednání je v románu starší pěstounka, paní Mannová, jež od obce dostává příspěvky na stravu pro své chovance. Jak ale Dickens (1975, s. 4–5) popisuje: „*The elderly female was a woman of wisdom and experience; she knew what was good for children; and she had a very accurate perception of what was good for herself. So, she appropriated the greater part of the weekly stipend to her own use, and consigned the rising parochial generation to even a shorter allowance than was originally provided for them. Thereby finding in the lowest depth a deeper still; and proving herself a very great experimental philosopher.*“

Chudobince byly zřizovány za účelem poskytnutí přístřeší, stravy a nejnужnějších potřeb chudým lidem a sirotkům. Nutno konstatovat, že toto očekávání se ve valné většině nenaplnilo. Dickens tuto skutečnost popisuje téměř ironicky, kdy zmiňuje zasedání rady a její snahu „dát věci do pořádku“ tím, že chudí budou mít na výběr, zda chtějí zemřít pomalou smrtí v chudobinci či rychlejší smrtí mimo něj.

„The members of this board were very sage, deep, philosophical men; and when they came to turn their attention to the workhouse, they found out at once, what ordinary folks would never have discovered--the poor people liked it! It was a regular place of public entertainment for the poorer classes; a tavern where there was nothing to pay; a public breakfast, dinner, tea, and supper all the year round; a brick and mortar elysium, where it was all play and no work. 'Oho!' said the board, looking very knowing; 'we are the fellows to set this to rights; we'll stop it all, in no time.' So, they established the rule, that all poor people should have the alternative (for they would compel nobody, not they), of being starved by a gradual process in the house, or by a quick one out of it.“ (Dickens, 1975, s. 12)

Strava v chudobincích se skládala z řídké ovesné kaše, dvakrát v týdnu s přídavkem jedné cibule a v neděli s půlkou žemle. Dickens zcela bez příkras popisuje zdravotní stav sirotků, především jejich vyhublá a scvrklá těla v důsledku hladovění. Pravděpodobně nejznámější úryvek z díla popisuje situaci, kdy Oliver zažádal obtloustlého správce o přidání ovesné kaše slovy (Dickens, 1975, s. 14): *„Please, sir, I want some more.“* Nesetkal se ale s pochopením, nýbrž s trestem v podobě separace od ostatních sirotků. Krátce poté byla také vyvěšena na vratech chudobince vyhláška, nabízející pět liber a Olivera Twista komukoli, kdo potřebuje učedníka pro řemeslo. Oliverovu troufalost můžeme považovat za jakési narušení nastaveného režimu, po kterém ihned následuje snaha se takového jedince zbavit a zároveň varovat ostatní před nepřipustným chováním. Pokud přihlídneme k nabídce pěti liber, můžeme toto jednání považovat za jakousi formu otroctví či obchodu s lidmi.

I v rodině pozdějšího zaměstnavatele, pana Sowerberryho, zažíval Oliver kruté zacházení. To mu vniklo myšlenku na útěk. Lze konstatovat, že pokud by Oliver nezažádal o přidání ovesné kaše, žil by další roky v chudobinci a nedostal by tak možnost změnit svůj osud.

V souvislosti s útekem do Londýna se setkáváme s další chudinskou vrstvou, a to se zloději a kriminálníky. Krádeže představovaly pro chudé formu přežití v krutých podmínkách, které v Londýně v průběhu devatenáctého století panovaly. Se zoufalým životem na ulici se každý vypořádal jinak. Neprůbojný člověk byl opravdovou obětí a svůj život protrpěl. Naopak někteří i z této situace dokázali vytěžit určité výhody. Žid Fagin je příkladem člověka na samém okraji společnosti, zneužívající sirotky k vlastnímu obohacení. Sirotci nemají jinou možnost – buď budou krást a odměnou za to dostávat nocleh a stravu, nebo skončí na ulici, bez jídla a přístřeší. V díle se často objevuje konflikt svobody na jedné straně a podřízenosti systému na straně druhé. Podřízenost systému můžeme vnímat jednak jako podřízení se pravidlům chudobinců, nebo v širším slova smyslu, podřízením se skutečnosti, že ve společnosti má každý člověk jasně dané místo.

Významným zločincem v románu je Bill Sikes, brutální zloděj a násilník. Sikes je vyobrazen jako nebezpečný a amorální charakter, který páchá násilné činy a je ochoten jít až za hranice zákona. Jeho příběh poskytuje příklad extrémního zla a posedlosti, které vychází z prostředí chudoby a sociálního vyloučení.

Dickens také ukazuje, jak kriminalita zásadně ovlivňuje životy obětí. Postava prostitutky Nancy je jedním z hlavních příkladů. Nancy má silné citové pouto k násilníkovi Sikesovi, se kterým udržuje komplikovaný vztah. I když se snaží ve své dobrotě pomoci Oliverovi, sobě pomoci nedokáže. Je naplno spojena s životem v kriminálním prostředí a z této pasti nedokáže uniknout. Její osud končí tragicky.

„The certainty of immediate detection if he fired, flashed across his mind even in the midst of his fury; and he beat it twice with all the force he could summon, upon the upturned face that almost touched his own. She staggered and fell: nearly blinded with the blood that rained down from a deep gash in her forehead; but raising herself, with difficulty, on her knees, drew from her bosom a white handkerchief--Rose Maylie's own--and holding it up, in her folded hands, as high towards Heaven as her feeble strength would allow, breathed one prayer for mercy to her Maker. It was a ghastly figure to look upon. The murderer staggering backward to the wall, and shutting out the sight with his hand, seized a heavy club and struck her down.“ (Dickens, 1975, s. 399)

3.2 Bohatství

Téma bohatství se v románu *Oliver Twist* velice často objevuje právě v kontrastu s chudobou. Dickens dokázal sugestivně zachytit třídní rozdíly mezi lidmi, a s tím související společenské problémy. Oliverova strastiplná zkušenost s chudobou je výrazným protikladem ke světu bohatství a privilegií, která náleží bohatým aristokratům a buržoazii.

Bohatství je v románu vyobrazeno také jako moc, kterou mají bohatí lidé nad chudými. Často si myslí, že s nimi mohou zacházet, jak se jim zlíbí. Příkladem takového povýšeného chování vůči chudým je správce chudobince, pan Bumble, zneužívající svého postavení k týrání a ponižování sirotků, což mu působí potěšení. Raduje se z bídy druhých a jediné, co ho zajímá, je vlastní obohacení na úkor společenských norem.

Další zajímavou osobou, kterou můžeme v souvislosti s bohatstvím zmínit, je žid Fagin. Ačkoliv žije se svou skupinou mladých zlodějů v nejchudší části Londýna ve ztrouchnivělém domě plném plísně, schraňuje si kradený majetek v podobě zlatých hodinek a šperků. Toto bohatství komentuje slovy: „*They--they're mine, Oliver; my little property. All I have to live upon, in my old age. The folks call me a miser, my dear. Only a miser; that's all.*“ (Dickens, 1975, s. 67)

Fagin věří tomu, že by ho kradený majetek mohl zachránit a udělat z něj bohatého člověka, který se vyhne trestu. Jak se ale dozvídáme na konci románu, majetek nebyl prostředkem k záchraně Faginova života, jelikož majetek nedokáže změnit status člověka a jeho místo ve společnosti.

Na druhé straně Dickens do příběhu zařadil také dobré a laskavé postavy, které svůj majetek využily na pomoc chudým v nouzi. Jsou pravým opakem již zmíněného správce Bumbly a žida Fagina. Jedná se o starého pana Brownlowa, který Oliverovi zachránil život a pečoval o něj jako o vlastního. S postavou pana Brownlowa se setkáváme v momentu, kdy nic netušící Oliver byl vyslán spolu s mladými zloději do ulic Londýna okrádat majetné. Dickens (1975, s. 73) využívá popisný jazyk, pozornost zaměřuje na vzhled a oblečení: „*The old gentleman was a very respectable-looking personage, with a powdered head and gold spectacles. He was dressed in a bottle-green coat with a black velvet collar; wore white trousers; and carried a smart bamboo cane under his arm.*“

Upravenost a nákladný čistý oděv symbolizuje sociální postavení. Ostatní se k těmto lidem automaticky chovají s úctou a respektem. Oproti tomu otrhaný a špinavý oděv vzbuzuje odpor a opovržení nejen v případě románových postav, nýbrž i v běžném životě.

Sílu dobra, bojujícího proti sociálním nerovnostem, představuje pro čtenáře také paní Maylieová, adoptivní matka Rózy, do jejíhož honosného domu byl Oliver donucen se vloupat. Její soucit s malým zraněným sirotkem je znakem toho, že i mezi bohatou vrstvou obyvatel existují dobří, laskaví a ušlechtilí lidé. Paní Maylieová adoptovala Rózu v dětském věku, kdy se o ni jako o sirotka starala velmi chudá rodina. Setkání Olivera s Rózou mělo velký význam v pozdějším odhalení jejich společného původu.

Neméně důležitým motivem tohoto románu je dědictví. Dědictví má silnou moc právě z důvodu odhalení skutečnosti, že Oliver pochází z bohaté rodiny. Toto dědictví představuje naději na lepší život a zároveň odhaluje korupci a zlo ve společnosti. Monks, Oliverův nevlastní bratr, je postavou, která se snaží veškeré důkazy o Oliverově původu zničit. Jeho touha po dědictví symbolizuje chamtivost a sebestřednost. Záleží mu pouze na penězích, se kterými ale neumí řádně hospodařit. Nenávist k Oliverovi ho přivede až do viktoriánského podsvětí, ze kterého však není cesty zpět. Dickens poukazuje na to, jak závist dokáže zaslepit lidskou mysl a jak destruktivní následky může mít.

„Monks, still bearing that assumed name, retired with his portion to a distant part of the New World; where, having quickly squandered it, he once more fell into his old courses, and, after undergoing a long confinement for some fresh act of fraud and knavery, at length sunk under an attack of his old disorder, and died in prison.“ (Dickens, 1975, s. 454)

3.3 Štěstí

Dříve než se dostaneme k tématu štěstí, je třeba uvést význam zlomového momentu jako příčiny transformace v postavě Olivera Twista. Tím zlomovým momentem je postřelení Olivera při vloupání se do domu rodiny Maylieových. Místo toho, aby paní Maylieová Olivera vydala policii, ujímá se ho a poskytne mu pocit bezpečí. Oliver tak získává šanci na lepší život. Jeho předchozí zkušenosti s podřizováním se systému jsou nahrazeny skutečnou láskou a péčí, za kterou je svým zachráncům neskutečně vděčný.

Oliverův život se po záchraně rodinou Maylieových výrazně změní. Za všechny strasti, které musel prožívat, se jeho život naplňuje štěstím, jež si jeho čistá a neposkvrněná duše tolik zaslouží. Štěstí dosáhl i pan Brownlow, který Olivera adoptoval. Na přání Olivera se přestěhovali do blízkosti domu Maylieových. Dickens (1975, s. 454) tento dojemný moment popisuje slovy: „*Mr. Brownlow adopted Oliver as his son. Removing with him and the old housekeeper to within a mile of the parsonage-house, where his dear friends resided, he gratified the only remaining wish of Oliver's warm and earnest heart, and thus linked together a little society, whose condition approached as nearly to one of perfect happiness as can ever be known in this changing world.*“

Velmi citlivě je také popsán vzkvétající vztah mezi panem Brownlowem a Oliverem Twistem. Dickens (1975, s. 456–457) zde zmiňuje také Oliverova otce, jakožto dávného přítele pana Brownlowa, jemuž se Oliver velice podobá: „*How Mr. Brownlow went on, from day to day, filling the mind of his adopted child with stores of knowledge, and becoming attached to him, more and more, as his nature developed itself, and showed the thriving seeds of all he wished him to become--how he traced in him new traits of his early friend, that awakened in his own bosom old remembrances, melancholy and yet sweet and soothing ...*“

Štěstí dosáhla také paní Maylieová za dobrotivost a laskavost, s níž vychovávala svou adoptovanou dceru Rózu. Dickens dává najevo, že pro paní Maylieovou největší blaho nepředstavovaly peníze, nýbrž štěstí těch, které nepřetržitě zahrnovala nejvřelejší láskou a nejněžnější starostlivostí svého nepromarněného života.

4 David Copperfield

4.1 Chudoba

S tématem chudoby se v románu *David Copperfield* poprvé setkáváme v přístavním městečku Yarmouth, kam malý David se svou chůvou Peggotkou přijíždí navštívit Peggotčina bratra, Daniela Peggotyho. David se rozhlíží po krajině, ale žádný obyvatelný dům nevidí. Všimá si pouze staré lodi na břehu moře. Tu jen stěží dokáže považovat za něčí domov (Dickens, ©2020a, s. 48): *„I looked in all directions, as far as I could stare over the wilderness, and away at the sea, and away at the river, but no house could I make out. There was a black barge, or some other kind of superannuated boat, not far off, high and dry on the ground, with an iron funnel sticking out of it for a chimney and smoking very cosily; but nothing else in the way of a habitation that was visible to me.“*

Brzy se však dozvídá, že v lodi s panem Peggotym žijí také adoptovaní sirotci, Emilka a Ham, kteří oba ztratili své otce na moři, a paní Gummidgeová, chudá vdova, jejíž manžel býval společníkem pana Peggotyho (Dickens, ©2020a, s. 54): *„... Ham and Em'ly were an orphan nephew and niece, whom my host had at different times adopted in their childhood, when they were left destitute: and that Mrs. Gummidge was the widow of his partner in a boat, who had died very poor. He was but a poor man himself, said Peggotty, but as good as gold and as true as steel - those were her similes.“*

Lod' můžeme v této souvislosti považovat za určitý symbol záchrany. Pan Peggoty, chudý muž s dobrým srdcem, je jejím kapitánem, posádkou jsou již zmiňovaní sirotci, jejichž osud by byl nešťastný, stejně jako osud paní Gummidgeové.

Emilka je naivní mladá dívka, jejímž jediným přáním je stát se dámou a odvděčit se tak panu Peggotymu za záchranu života tím, že by mu darovala drahé oblečení a doplňky společně s truhlicí peněz (Dickens, ©2020a, s. 56): *„If I was ever to be a lady, I'd give him a sky-blue coat with diamond buttons, nankeen trousers, a red velvet waistcoat, a cocked hat, a large gold watch, a silver pipe, and a box of money.“*

David však poznamenává, že si nedovede pana Peggotyho ve zmiňovaném oděvu představit, ačkoliv by si to za své skutky jistě zasloužil. Zde Dickens znovu naráží na viktoriánskou společnost a její zakořeněné dělení do třídních vrstev. Člověk bude celý život patřit do takové sociální vrstvy, do které se narodil. Peníze nejsou prostředkem

k získání vyššího společenského postavení. I kdyby pan Peggoty dostal od své neteře peníze, v očích ostatních by stále zůstal pouze chudým námořníkem.

Dalším představitelem nuzných je pan Mell, učitel v Salemském ústavu, kam byl malý David poslán. Dickens (©2020a, s. 112) opět využívá popisný jazyk a zaměřuje se na vzhled a oblečení, které čtenářům ihned napoví, v jaké finanční situaci se učitel Mell nachází:

„He was a gaunt, sallow young man, with hollow cheeks, and a chin almost as black as Mr. Murdstone’s; but there the likeness ended, for his whiskers were shaved off, and his hair, instead of being glossy, was rusty and dry. He was dressed in a suit of black clothes which were rather rusty and dry too, and rather short in the sleeves and legs; and he had a white neckkerchief on, that was not over-clean. I did not, and do not, suppose that this neck-kerchief was all the linen he wore, but it was all he showed or gave any hint of.“

V Salemském ústavu působí také učitel Sharp. Podle popisu pochází rovněž z chudé vrstvy obyvatel, ale přesto má vyšší postavení než učitel Mell. Jak se dozvídáme, učitel Sharp se směl stravovat u stolu tyranského ředitele Salemského ústavu, pana Creakla, zatímco učitel Mell pouze v jídelně společně s žáky (Dickens, ©2020a, s. 128):

„Mr. Sharp was the first master, and superior to Mr. Mell. Mr. Mell took his meals with the boys, but Mr. Sharp dined and supped at Mr. Creakle’s table.“ Motiv nadřazenosti s ohledem na společenské postavení se však objevuje i u stolu pana Creakla (Dickens, ©2020a, s. 133): *„... when there was hot and cold meat for dinner at Mr. Creakle’s table, Mr. Sharp was always expected to say he preferred cold.“*

I v tomto románu, stejně jako v románu *Oliver Twist*, se setkáváme s využíváním společenského postavení bohatých k ponižování chudých. Steerforth, žák Salemského ústavu pocházející z bohaté a vlivné rodiny, využíval svého postavení k psychické šikaně a ponižování učitele Mella. Jejich vzájemný spor vygradoval až do situace, kdy vyšlo najevo, že matka učitele Mella žije v nadačním chudobinci a na základě tohoto zjištění ředitel Creakle učitele Mella propustil. Ředitel Creakle ocenil Steerfortha, který zapříčinil propuštění učitele Mella za to, že tímto činem pomohl obhájit „nezávislost a důstojnost“ Salemského ústavu. Současně donutil ostatní žáky, aby vzdali Steerforthovi hold a ve své povýšenosti zároveň potrestal jednoho z žáků za to, že projevil lítost nad odchodem laskavého učitele.

Sám David Copperfield začíná čelit chudobě po smrti své milované matky, kdy je poslán do Londýna. V pouhých deseti letech je zaměstnán ve firmě *Murdstone a Grinby* jako dětský pracovník. Spolu s ostatními chlapci a muži čelí nepříznivým podmínkám a vykořisťování, které Dickens přirovnává k vlastní životní zkušenosti. Popis prostředí, v němž museli zaměstnanci firmy pracovat, je obrazem jejich utrpení a bídy:

„It was a crazy old house with a wharf of its own, abutting on the water when the tide was in, and on the mud when the tide was out, and literally overrun with rats. Its panelled rooms, discoloured with the dirt and smoke of a hundred years, I dare say; its decaying floors and staircase; the squeaking and scuffling of the old grey rats down in the cellars; and the dirt and rottenness of the place; are things, not of many years ago, in my mind, but of the present instant.“ (Dickens, ©2020a, s. 232–233)

Pan Murdstone, spoluvlastník firmy a Davidův otčím, je typickým představitelem viktoriánské střední třídy, která bohatla díky neustále se zvyšující produkci a poptávce. Na finančním ohodnocení dělníků se však tato skutečnost nijak neprojevila. Podobně jako Dickens dostávali dětští dělníci za svoji práci pouhých šest nebo sedm šilinků týdně, což vystačilo pouze na základní obživu. Pracující děti s nulovou finanční gramotností nedokázaly hospodařit s vydělanými penězi a často hladověly.

Svoji osobní zkušenost s chudobou Dickens popisuje i v situaci, kdy se David ubytuje v podnájmu u rodiny Micawberových. Pan Micawber je zrcadlem Dickensova otce. Se svými penězi nedokáže hospodárně nakládat a v důsledku toho se víc a víc zadlužuje. Nakonec i on skončí se svojí rodinou ve vězení pro dlužníky. Aby David mohl svoje přátele navštěvovat, přestěhuje se blíže k vězení. Jeho vztah k rodině Micawberových popisuje slovy (Dickens, ©2020a, s. 246): *„A curious equality of friendship, originating, I suppose, in our respective circumstances, sprung up between me and these people, notwithstanding the ludicrous disparity in our years.“*

V souvislosti s chudobou je třeba zmínit i osud takzvaných padlých žen. Nemusí se nutně jednat o ženy pocházející z chudých poměrů. Do této kategorie se dostaly i ženy s nelegitimním vztahem, který byl považován za společensky nepřijatelný. Jsou vystaveny ztrátě reputace a dostávají se na samé dno společnosti. Jedinou možností obživy se pro ně stává prostituce, jak je tomu v případě postavy Marty Endellové. Podobný osud by čekal i adoptivní dceru pana Peggotyho, Emilku, která podlehla kouzlu Steerforthova bohatství. Ten ji následně opustil. Tak, jako se Dickens snažil bojovat za

to, aby padlé ženy dostaly druhou šanci na spořádaný život, věnoval tuto šanci i Emilce. Její celoživotní ochránce, pan Peggoty, ji bez jakékoli výčitky přijal zpět a aby nebyla vystavena společenskému odsouzení, rozhodl se, že se odstěhují do Austrálie. Právě Austrálie je v románu vnímána jako symbol naděje a nového začátku.

4.2 Bohatství

Téma bohatství může být v románu *David Copperfield* posuzováno z různých aspektů. Dickens se zaměřuje především na to, jaký dopad má bohatství na jednotlivce a společnost.

Postavou, jež představuje svět bohatých a mocných, je úspěšný právník, pan Spenlow, typický reprezentant viktoriánské vyšší třídy. Řídí se výhradně konvencemi a předsudky na základě majetku a společenského postavení. Spenlowův nesouhlas s tím, aby se David dvořil jeho rozmazlené dceři Doře, pramení z důvodu Davidovy nižší majetkové úrovně. Dickens nepřímou porovnává Davidovu zoufalou snahu ucházet se o ruku Dory s vlastní osobní zkušeností, kdy byl vystaven posměškům a odsouzení snobskou rodinou Beadnellových, do jejichž dcery Marie se bláznivě zamiloval.

Další takovou postavou v románu je paní Steerforthová, bohatá a vysoce postavená žena. Dickens ji popisuje jako povrchní a snobskou dámu, která je posedlá svým bohatstvím a společenským postavením. Nedokáže se přenést přes skutečnost, že její syn utekl s chudou Emilkou. Následující úryvek ukazuje její přesvědčení, že bohatství, vzdělání a společenské postavení jsou nejdůležitějšími faktory při výběru partnera (Dickens, ©2020a, s. 696–697):

„‘Unless he brings me back a lady,’ said Mr. Peggotty, tracing out that part with his finger. ‘I come to know, ma’am, whether he will keep his wured?’

‘No,’ she returned.

‘Why not?’ said Mr. Peggotty.

‘It is impossible. He would disgrace himself. You cannot fail to know that she is far below him.’

‘Raise her up!’ said Mr. Peggotty.

‘She is uneducated and ignorant.’“

Touha po nabytí majetku je u některých osob příčinou nečestného a podlého chování. Postava Uriáše Heepa, úředníka zaměstnaného u poctivého a skromného právníka, pana Wickfielda, je symbolem pokrytectví, chamtivosti a bezohlednosti. Heep získává stále větší moc nad úřadem pana Wickfielda s využitím manipulace, lsti a podvodů. Dickens se v románu snaží upozornit na temnou stránku lidské povahy, kdy je člověk schopen obětovat morální hodnoty kvůli osobnímu prospěchu a moci. Zároveň

ukazuje, že skromnost a dobrota člověka je velice často zneužívána zlými a sobeckými lidmi.

Ve spojitosti s peněžními podvody se v románu objevuje také téma investic. Investice zde představují riziko a nejistotu. Mohou vést k neštěstí a ztrátě majetku, jak je tomu u rodiny Micawberových. Betsy Trotwoodová svěřuje své finanční záležitosti do rukou již zmíněného pana Wickfielda, který prokazuje odbornost a rozvážnost v podnikání a investování. Její bohatství je však ohroženo a musí se vyrovnat s důsledky Heepova podvodu. Tento případ ukazuje, že zámožný a finančně nezávislý člověk je ve společnosti vystaven obrovskému nebezpečí v podobě zlodějů a manipulátorů. Je patrné, že ani majetek nemusí vždy hrát tu nejdůležitější roli. Nepřízni osudu bývá vystaven čas od času každý. Bohatství proto není zárukou bezstarostného života.

4.3 Štěstí

Téma štěstí hraje v románu *David Copperfield* důležitou roli. Davidův životní příběh je plný vzestupů a pádů, a jeho posláním se tak stává hledání a dosažení štěstí.

Oproti románu *Oliver Twist*, kde hlavní postava nalézá štěstí na samém konci románu, se David cítí šťastný již v době, kdy je vychováván milovanou matkou Klárou a chůvou Peggotkou. S oběma ženami udržuje láskyplný a vřelý vztah. Rodinné štěstí se rozpadá tehdy, když do jejich života vstupuje sadistický pan Murdstone společně s jeho sestrou, Janou Murdstonovou.

Zlomový moment jako příčina transformace v životě Davida nastává ve chvíli, kdy se ho ujímá prateta Betsy Trotwoodová a stává se jeho ochránkyní. Za štědré finanční podpory umožní Davidovi začít nový a šťastný život, kterého by jako sirotek stěží dosáhl. Dostává také nové jméno, Trotwood, což ukazuje, že se z něj doslova stává jiný člověk. Přijímá novou identitu a zbavuje se břemene minulosti. Přejmenování proto můžeme považovat za symbol osobní transformace, růstu a s tím související nadějí na lepší budoucnost.

„Thus I began my new life, in a new name, and with everything new about me. Now that the state of doubt was over, I felt, for many days, like one in a dream.“ (Dickens, ©2020a, s. 323)

Šťastný a spokojený život David prožívá během svých studií u doktora Stronga. Zároveň se seznamuje s Agnes Wickfieldovou, která se stává jeho dlouholetou přítelkyní a rádkyní. Jejich vztah je obrazem trvalého a hlubokého partnerství, ve kterém oba dva nacházejí štěstí. Na konci románu si David uvědomuje, že Agnes je pro něj více než přítelkyní a požádá ji o ruku. Svoje city vyjadřuje slovy (Dickens, ©2020a, s. 1285): *„I went away, dear Agnes, loving you. I stayed away, loving you. I returned home, loving you!“* Jejich vzájemná láska představuje skutečné štěstí a naplnění, které David po celý život hledal.

Kromě partnerského štěstí David dosahuje také štěstí profesního. Stává se úspěšným a uznávaným spisovatelem. Ve svých románech, stejně jako Dickens, nachází životní poslání. Tato profese mu umožňuje vyjádřit své pocity a sdílet je se světem.

5 Nadějně vyhlídky

5.1 Chudoba

Odlišné přístupy k vypořádání se s chudobou pozorujeme v románu *Nadějně vyhlídky*, a to jednak u hlavní postavy příběhu, sirotka Pipa, ale také u Pipovy sestry a jejího manžela, Joes Gargeryho.

Joe Gargery je chudý vesnický kovář, patřící do dělnické třídy. Ačkoliv si je dobře vědom svých poměrů, zůstává vděčný za to, co v životě má. Pip ho popisuje těmito slovy (Dickens, ©2020b, s. 9): „*He was a mild, good-natured, sweet-tempered, easy-going, foolish, dear fellow - a sort of Hercules in strength, and also in weakness.*“ Joe, stejně jako naprostá většina viktoriánských dělníků, neměl možnost se vzdělat. Svou negramotnost však nepovažuje za handicap, nýbrž za zcela běžnou součást venkovského života.

Pipova sestra se, na rozdíl od Joes, nedokáže smířit s postavením, které ve společnosti zaujímá. Její brutální a hrubé zacházení s Pipem je s největší pravděpodobností výsledkem frustrací a nezvládnutí vlastního života. Můžeme říci, že v důsledku materiální chudoby se v jejím chování projevuje také chudoba citová. Přísnou výchovou, vyžadující poslušnost a disciplínu, dává najevo svou autoritu a nepřístupnost.

Pip prožívá svůj dětský život v utrpení. Rodný kraj popisuje jako pustou končinu, která symbolizuje především izolaci od okolního světa (Dickens, ©2020b, s. 2–3): „*Ours was the marsh country, down by the river, within, as the river wound, twenty miles of the sea.*“ Pipovi je neustále zdůrazňováno, zvláště Joeovým sebestředným strýcem Pumblechookem, aby byl vděčný za vychování, které se mu dostalo (Dickens, ©2020b, s. 73): „*Boy, be for ever grateful to all friends, but especially unto them which brought you up by hand!*“

Tento výrok můžeme vnímat skoro až komicky, vzhledem k tomu, jak špatně bylo s Pipem zacházeno. Stejně komicky je vyobrazena vesnická večerní škola, kam se Pip chodí vzdělat (Dickens, ©2020b, s. 60): „*Mr. Wopsle's great-aunt kept an evening school in the village; that is to say, she was a ridiculous old woman of limited means and unlimited infirmity, who used to go to sleep from six to seven every evening, in the society*

of youth who paid twopence per week each, for the improving opportunity of seeing her do it.“

Chudobu a její důsledky si Pip začíná uvědomovat v okamžiku, kdy je povolán do domu bohaté slečny Havishamové. Zde se setkává s Estellou, adoptovanou dívkou, která se k Pipovi chová povýšeně a zdůrazňuje jeho nízké postavení (Dickens, ©2020b, s. 82–83): „... *Let me see you play cards with this boy.*’ *‘With this boy? Why, he is a common labouring-boy!’*“ Po několika návštěvách slečny Havishamové se Pip zamýšlí nad svým nuzným životem bez řádného vzdělání se znechucením a studem (Dickens, ©2020b, s. 90): „... *I was a common labouring-boy; that my hands were coarse; that my boots were thick; that I had fallen into a despicable habit of calling knaves Jacks; that I was much more ignorant than I had considered myself last night, and generally that I was in a low-lived bad way.*“

Pip touží být bohatým gentlemanem, hodným Estelliny přízně. Čím více o takové budoucnosti sní, tím více se mu přičí stát se obyčejným kovářem. Pipova touha uniknout chudobě a dosáhnout vyššího společenského postavení je zapříčiněna propastnými třídními rozdíly. Joe si všímá Pipovy melancholie a reaguje na ni slovy (Dickens, ©2020b, s. 99): „*‘Whether common ones as to callings and earnings,’ pursued Joe, reflectively, ‘mightn’t be the better of continuing for a keep company with common ones, instead of going out to play with uncommon ones ...*“

Kromě výše zmíněných osob se s chudobou musel potýkat také Abel Magwitch. Vypráví o tom, že jako chudý sirotek byl několikrát vsazen do vězení: jednak kvůli krádežím, ale také pro potulku. Jeho těžký život ho nakonec zavedl do kriminálního prostředí, odkud už jen stěží dokázal uniknout. Za zločiny padělání rukopisů a rozšiřování kradených peněz byl Magwitch nejprve poslán na galeje. Následně byl vypovězen z vlasti na doživotí a deportován do trestanecké kolonie v Botany Bay. Dickens v této souvislosti prokázal odborné znalosti trestního práva. Již ve svém mládí projevoval zájem o zločiny a sociální problémy spojené s kriminalitou. Prostřednictvím kriminálních prvků v románu poukazuje na skutečnost, že chudoba vede mnohé jedince k trestné činnosti. Na vině jsou již několikrát zmiňované sociální a ekonomické nerovnosti ve společnosti.

5.2 Bohatství

Materiální bohatství je v románu *Nadějně vyhlídka* vyobrazeno jako klíčový prvek, ovlivňující lidské životy a vzájemné vztahy. Dickens ukazuje, jakou moc mají peníze a jak se lidé v touze po jejich získání dokáží chovat. Přestože majetek přináší jisté společenské výhody, skutečná hodnota života spočívá v lásce, rodinných vazbách, morálních hodnotách a spravedlnosti, což peníze samy o sobě stěží mohou nahradit.

Významnou postavou v souvislosti s tématem bohatství je slečna Havishamová. V románu je popisována jako excentrická dáma, žijící v odloučení v domě zvaném Satis House. Latinské slovo *satis* znamená „dost“. V anglickém jazyce je slovo *satis* zřejmě odvozeno od slova *satisfying* neboli „uspokojující“. Lze tedy tvrdit, že Satis House má představovat přepychový dům, ve kterém jeho obyvatelé prožijí šťastný a bezstarostný život. Jak se však dozvídáme, z domu se stalo místo neštěstí, nenávisti a touhy po pomstě. Život slečny Havishamové se zastavil ve svatební den, kdy se stala obětí zrady a finančního podvodu. Její bohatství je možné považovat za jakési prokletí, které ji navždy uvěznilo. V následující ukázce lze rozpadající se a plesnivějící Satis House metaforicky přirovnat k její naději na záchranu (Dickens, ©2020b, s. 117): „*It was spacious, and I dare say had once been handsome, but every discernible thing in it was covered with dust and mould, and dropping to pieces.*“

Ve spojitosti se slečnou Havishamovou v románu vystupuje také její příbuzenstvo. Podle Pipa jsou to patolízalové a pokrytci, kteří zájem a starost o slečnu Havishamovou pouze předstírají. Jediné, co je ve skutečnosti zajímavé, jsou její peníze (Dickens, ©2020b, s. 112): „*There were three ladies in the room and one gentleman. Before I had been standing at the window five minutes, they somehow conveyed to me that they were all toadies and humbugs, but that each of them pretended not to know that the others were toadies and humbugs: because the admission that he or she did know it, would have made him or her out to be a toady and humbug.*“

Slečna Havishamová si je však této skutečnosti dobře vědoma. Své příbuzenstvo přirovnává k supům, kteří se slétnou nad jejím mrtvým tělem, položeným na stole, kde bývala připravena svatební hostina (Dickens, ©2020b, s. 123): „*‘Matthew will come and see me at last,’ said Miss Havisham, sternly, when I am laid on that table. That will be his place - there,’ striking the table with her stick, ‘at my head! And yours will be there!*

And your husband's there! And Sarah Pocket's there! And Georgiana's there! Now you all know where to take your stations when you come to feast upon me. And now go!"

Dickens prostřednictvím těchto postav poukazuje na to, jak destruktivní může být touha po zdědění majetku z hlediska morálních hodnot.

Největší proměnou s ohledem na získání dědictví, jakožto zlomového momentu, prochází hlavní postava celého příběhu, sirotek Pip. Krátce před odjezdem do Londýna se loučí s dosavadním životem slovy (Dickens, ©2020b, s. 208): *„No more low wet grounds, no more dykes and sluices, no more of these grazing cattle - though they seemed, in their dull manner, to wear a more respectful air now, and to face round, in order that they might stare as long as possible at the possessor of such great expectations - farewell, monotonous acquaintances of my childhood, henceforth I was for London and greatness: not for smith's work in general and for you!"*

Pip popisuje změnu v chování většiny vesničanů, kteří jím donedávna opovrhovali. Jakmile se však dozvěděli, že Pip má „nadějně vyhlídky“, projevila se jejich podlézavost a směšnost. Vhodným příkladem je strýc Pumblehook, jež s Pipem v minulosti zacházel velice špatně, zvláště pokud šlo o stravu (Dickens, ©2020b, s. 75):

„I considered Mr. Pumblehook wretched company. Besides being possessed by my sister's idea that a mortifying and penitential character ought to be imparted to my diet - besides giving me as much crumb as possible in combination with as little butter, and putting such a quantity of warm water into my milk that it would have been more candid to have left the milk out altogether ...“

Když se Pip stal bohatým mladým mužem, přístup strýce Pumblehooka se znenadání změnil (Dickens, ©2020b, s. 217):

„Mr. Pumblehook helped me to the liver wing, and to the best slice of tongue (none of those out-of-the-way No Thoroughfares of Pork now), and took, comparatively speaking, no care of himself at all.“

Ironické je, že si strýc Pumblehook ve své pýše připisoval zásluhu na Pipově zbohatnutí, ačkoliv byla neopodstatněná.

Pipovo chování je značně ovlivněno životem v Londýně. Peníze ho zaslepí natolik, že se stává povrchním a pyšným mužem. Když se Pip dozví, že se ho Joe chystá navštívit, pociťuje ostych a znepokojení (Dickens, ©2020b, s. 307–308):

„Let me confess exactly, with what feelings I looked forward to Joe’s coming. Not with pleasure, though I was bound to him by so many ties; no; with considerable disturbance, some mortification, and a keen sense of incongruity. If I could have kept him away by paying money, I certainly would have paid money.“

Při společném setkání Pip projevuje nadřazenost a u svého věrného přítele si všímá každé drobné nedokonalosti. S nově nabytým sociálním statusem úzce souvisí výměna starých přátel za nové. Estella v rozhovoru s Pipem tuto skutečnost schvaluje, a dokonce považuje za nezbytnou (Dickens, ©2020b, s. 334):

„‘Since your change of fortune and prospects, you have changed your companions,’ said Estella. ‘Naturally,’ said I. ‘And necessarily,’ she added, in a haughty tone; ‘what was fit company for you once, would be quite unfit company for you now.’“

Pip díky volnosti žije nad své poměry a nekontrolovatelně utrácí peníze. Jeho nezodpovědnost ho dovede do situace, kdy se začne zadlužovat. Bohatství je v tomto ohledu vnímáno jako hrozba, která dokáže mnohé životy zničit. Také je zdůrazněna nestálost a nejistota, která s bohatstvím úzce souvisí. Pipovo dědictví po smrti dobrodince Magwitche propadá britské koruně, a to Pipa přivádí na pokraj zániku a finančního krachu. Pip se tak stává chudým a zadluženým mužem. V románu je ukázáno, jak radikálně se změnil přístup vesničanů poté, co se dozvěděli o Pipově neštěstí. Následující úryvek se týká Pipova příjezdu do rodného kraje, kdy se chystá ubytovat v hostinci *Modrý kanec* (Dickens, ©2020b, s. 669):

„The tidings of my high fortunes having had a heavy fall, had got down to my native place and its neighbourhood, before I got there. I found the Blue Boar in possession of the intelligence, and I found that it made a great change in the Boar’s demeanour. Whereas the Boar had cultivated my good opinion with warm assiduity when I was coming into property, the Boar was exceedingly cool on the subject now that I was going out of property.“

Dickens opět zdůrazňuje vliv majetku na chování okolí. Lidem nezáleží na charakteru člověka, nýbrž na velikosti jeho konta. Z toho vyplývá, jak lehce je lidská morálka ovlivnitelná a jak snadno jsou lidé ochotni obětovat své hodnoty kvůli finančnímu zisku.

5.3 Štěstí

Hlavní myšlenka celého díla se dotýká existenciální problematiky rozdílu mezi „být“ a „mít“ v souvislosti s hledáním vnitřního uspokojení a smyslu života. Pip se na začátku románu domnívá, že bohatství je tím, co skutečně přináší smysl a naplnění života. Takovému přesvědčení se nemůžeme divit vzhledem k tomu, v jaké společnosti se příběh odehrává – ve společnosti silně zasažené materialismem, jenž zdůrazňuje důležitost bohatství a společenského postavení. Pip však postupně zjišťuje, že majetek a společenský status nejsou zárukou šťastného života. Z filozofického hlediska lze tedy tvrdit, že mít majetek neznamená být šťastný. Pipovým jediným smyslem života se stala honba za nedosažitelným, tedy honba za získáním Estellina srdce. Přitom opomíjel hodnoty, na kterých v životě doopravdy záleží. Na konci románu si uvědomil, že pravá podstata štěstí spočívá ve vzájemných vztazích, lásce a rodinných poutech.

S otázkou nalezení štěstí se pojí také přijetí osobní identity. Po tom, co Pip obdržel velké jmění, se jeho povaha změnila natolik, že již nepoznával sám sebe. Mnohdy se podřizoval svému okolí ve snaze vyhovět a upřednostnit cizí zájmy před vlastními. V románu se navíc objevuje zajímavá myšlenka, že se člověk během života dopouští nejhorších slabostí a nízkostí kvůli lidem, kterými nejvíce opovrhne (Dickens, ©2020b, s. 308): „*So, throughout life, our worst weaknesses and meannesses are usually committed for the sake of the people whom we most despise.*“ Snaží se být někým jiným, než ve skutečnosti je, a to pouze z toho důvodu, aby se zalíbil ostatním. Tato cesta zcela jistě nevede ke štěstí, ba naopak k potlačení vlastních snů a přání.

Pipova touha změnit se kvůli Estelle, která mu nedokáže oplatit lásku a péči, odvádí jeho pozornost od dobrotivých a srdečných lidí. Ti ho naopak bezpodmínečně milují a přijímají takového, jaký ve skutečnosti je. Pipova upjatá mysl mu zatemňuje pohled na skutečné hodnoty a vztahy založené na vzájemné lásce, důvěře a pochopení. Postava Joea je v tomto ohledu nedílnou součástí celého příběhu. I když se k němu Pip chová nevděčně a odmítavě, Joe mu stále nabízí svou lásku a přátelství. Jeho schopnost odpouštět a obětovat se pro druhé představuje vyšší morální hodnoty, jež jsou klíčem k pravému štěstí a harmonii.

6 Vánoční koleda

6.1 Chudoba

Chudoba je v povídce *Vánoční koleda* vyobrazena jako závažný společenský problém. Dickens poukazuje na skutečnost, že vyšší třída považovala chudobu za negativní jev, proti němuž však nijak nebojovala. Mnoho bohatých lidí lhostejně ignorovalo potřeby chudých a nebralo na ně žádný ohled. Právě lhostejnost a sebestřednost jsou stěžejními motivy celého příběhu.

S chudobou se ve *Vánoční koledě* potýká řada postav. Fred, synovec Ebenezera Scrooge, je zadlužený mladý muž, avšak jeho přístup k životu je energický a vášnivý. Scrooge se nad jeho nadšením z vánočního období podivuje slovy (Dickens, ©2020c, s. 6–7): „*Merry Christmas! What right have you to be merry? What reason have you to be merry? You're poor enough.*““ Fred však ukazuje, že peníze jsou zanedbatelné v porovnání s prožitím šťastného období v rodinném kruhu s lidmi, které milujeme. Vánoční čas považuje za shovívavý a dobročinný, kdy lidé prokážou svou štedrost a ochotu pomáhat ostatním (Dickens, ©2020c, s. 7–8):

„*There are many things from which I might have derived good, by which I have not profited, I dare say,*’ returned the nephew. *‘Christmas among the rest. But I am sure I have always thought of Christmas time, when it has come round — apart from the veneration due to its sacred name and origin, if anything belonging to it can be apart from that — as a good time; a kind, forgiving, charitable, pleasant time: the only time I know of, in the long calendar of the year, when men and women seem by one consent to open their shut-up hearts freely, and to think of people below them as if they really were fellow-passengers to the grave, and not another race of creatures bound on other journeys. And therefore, uncle, though it has never put a scrap of gold or silver in my pocket, I believe that it has done me good, and will do me good; and I say, God bless it!’*“

V návaznosti na štedrost a ochotu se v příběhu objevuje velice důležitý prvek, a to charitativní činnost. Je zde ukázáno, jak nemilosrdný dokáže být bohatý člověk vůči chudým v nouzi. Scrooge ignoruje bídu a utrpení druhých a odmítá věnovat jakoukoliv finanční částku. Podporuje chudinské zákony, a přitom se nezajímá o to, jak je s lidmi v chudobincích zacházeno (Dickens, ©2020c, s. 10):

„*At this festive season of the year, Mr. Scrooge,*’ said the gentleman, taking up a pen, *‘it is more than usually desirable that we should make some slight provision for the Poor and Destitute, who suffer greatly at the present time. Many thousands are in want of common necessaries; hundreds of thousands are in want of common comforts, sir.’*

‘Are there no prisons?’ asked Scrooge.

‘Plenty of prisons,’ said the gentleman, laying down the pen again.

‘And the Union workhouses?’ demanded Scrooge. *‘Are they still in operation?’*

‘They are. Still,’ returned the gentleman, *‘I wish I could say they were not.’*

‘The Treadmill and the Poor Law are in full vigour, then?’ said Scrooge.

‘Both very busy, sir.’

‘Oh! I was afraid, from what you said at first, that something had occurred to stop them in their useful course,’ said Scrooge. *‘I’m very glad to hear it.’*“

Jeho bezcitné chování vyvrcholí v momentu, kdy jeden z dobrodinců poznamenává, že někteří do chudobinců jít ani nemohou a jiní by raději zemřeli. Na to Scrooge odpovídá slovy (Dickens, ©2020c, s. 11): „*If they would rather die,*’ ... *‘they had better do it, and decrease the surplus population ...*“

Se Scroogeovým lakomstvím se musí vypořádat také zaměstnanec Bob Cratchit, jenž za funkci písaře dostává pouze patnáct šilinků týdně. Jeho početná rodina tak prožívá život v chudobě. I přes tyto nepříznivé podmínky lze říci, že Cratchitovi žijí daleko šťastnějším životem než bohatý a osamělý Scrooge. Soustředí se zvláště na důležitost rodinných hodnot a na vzájemnou podporu v těžkých časech (Dickens, ©2020c, s. 67–68): „*There was nothing of high mark in this. They were not a handsome family; they were not well dressed; their shoes were far from being water-proof; their clothes were scanty; and Peter might have known, and very likely did, the inside of a pawnbroker’s. But, they were happy, grateful, pleased one another ...*“

Kromě Boba Cratchita vydělává na živobytí celé rodiny také dcera Marta (Dickens, ©2020c, s. 67): „*Martha, who was a poor apprentice at a milliner’s, then told them what kind of work she had to do, and how many hours she worked at a stretch, and how she meant to lie abed to-morrow morning for a good long rest; to-morrow being a holiday she passed at home.*“

V této souvislosti Dickens ukazuje, že děti z chudých rodin byly ve viktoriánské Anglii často zaměstnávány v učňovských oborech především proto, aby pomohly zlepšit finanční situaci své rodiny.

V neposlední řadě je třeba zmínit nejmladšího člena rodiny Cratchitových, Tiny Tima. Tiny Tim je tělesně postižený chlapec, závislý na berlích. Jeho postava zosobňuje utrpení a zranitelnost dětí žijících v chudobě. Svůj handicap však přijímá jako dar, který může využít k prospěchu ostatních. Doufá, že jeho postižení připomene lidem dobrodiní Ježíše Krista, který pomáhal chudým a uzdravoval nemocné (Dickens, ©2020c, s. 62): „*He told me, coming home, that he hoped the people saw him in the church, because he was a cripple, and it might be pleasant to them to remember upon Christmas Day, who made lame beggars walk, and blind men see.*“ Tiny Tim symbolizuje naději, nevinnost a schopnost považovat si maličkostí, které život nabízí. Jeho postava je důležitou součástí příběhu v kontextu Scroogeovy transformace.

Dickens ve spojitosti s tématem chudoby neopomněl ani viktoriánské podsvětí. V příběhu popisuje okrajová místa Londýna, kde panovala mnohonásobně větší bída než v centru metropole (Dickens, ©2020c, s. 85–86): „*They left the busy scene, and went into an obscure part of the town, where Scrooge had never penetrated before, although he recognised its situation, and its bad repute. The ways were foul and narrow; the shops and houses wretched; the people half-naked, drunken, slipshod, ugly. Alleys and archways, like so many cesspools, disgorged their offences of smell, and dirt, and life, upon the stragglng streets; and the whole quarter reeked with crime, with filth, and misery.*“

Postava starého Joea a tří dalších zlodějů odhaluje drsnou realitu chudoby ve viktoriánské společnosti. Motiv okradení zesnulého Scrooge v posledním vánočním snu slouží jako ukázka extrémní nouze a beznaděje, se kterou se mnozí jedinci museli potýkat.

Ačkoliv by čtenář mohl ve *Vánoční koledě* očekávat radost a sváteční pohodu, Dickensův sugestivní popis chudoby a strádání vyvolává pocity zcela opačné.

6.2 Bohatství

Ve *Vánoční koledě* se Dickens zabývá myšlenkou bohatství podrobněji a využívá kontrastu mezi správným a špatným využitím tohoto prostředku. Jacob Marley, Scroogeův zesnulý společník, symbolizuje negativní stránku bohatství. Jeho duch se zjevuje Scroogeovi na Štědrý večer. Řetěz, který má ovinutý kolem pasu, můžeme považovat za metaforu uvěznění a mučení. Skládá se z pokladen, klíčů, zámků, účetních knih, smluv a těžkých kovových měšců, symbolizujících chamtivost a sobectví (Dickens, ©2020c, s. 18–19): „*The chain he drew was clasped about his middle. It was long, and wound about him like a tail; and it was made (for Scrooge observed it closely) of cash-boxes, keys, padlocks, ledgers, deeds, and heavy purses wrought in steel.*“

Marleyho duch popisuje, že musí přihlížet neštěstí chudých, jimž za svého života nepomohl. Jedná se o jakýsi trest, který již nelze odčinit. Marley si je dobře vědom svých hříchů a zamýšlí se nad vlastní chamtivostí a bezcitností s odporem a lítostí. Jeho přítomnost a varování před podobným osudem představuje morální ponaučení a podněcuje Scroogeovu sebereflexi nad dosavadním životem.

Hlavní postava celého příběhu taktéž zpočátku symbolizuje negativní stránku bohatství. Jak je již ukázáno v předchozí podkapitole, Scrooge je charakterizován jako velice lakomý a sebestředný starý muž, jehož největším potěšením je hromadění majetku. Postrádá šlechtnost a empatii vůči ostatním, což může být zapříčiněno posedlostí materiálním bohatstvím a strachem z následné ztráty (Dickens, ©2020c, s. 4): „*Oh! But he was a tight-fisted hand at the grindstone, Scrooge! a squeezing, wrenching, grasping, scraping, clutching, covetous, old sinner! Hard and sharp as flint, from which no steel had ever struck out generous fire; secret, and self-contained, and solitary as an oyster.*“

Je ale zajímavé, že i Scrooge se v mládí musel potýkat s chudobou. V té době byl dokonce zasnoubený s krásnou dívkou Bellou. Chtíč a touha po penězích však změnily celou jeho osobnost, kdy si přestal vážit její lásky a oddanosti (Dickens, ©2020c, s. 45): „*Our contract is an old one. It was made when we were both poor and content to be so, until, in good season, we could improve our worldly fortune by our patient industry. You are changed. When it was made, you were another man.*““ Hodnoty, které hrají v životě nejdůležitější roli, byly potlačeny a nahrazeny materialismem. Důkazem je následující úryvek (Dickens, ©2020c, s. 45):

„*Another idol has displaced me ...*’
‘What Idol has displaced you.’ he rejoined.
‘A golden one.’“

Osobou s opačným přístupem k bohatství je obchodník Fezziwig. Dickens v příběhu využívá Fezziwiga jako symbol velkorysosti a štědrosti. Každoročně pořádá vánoční večírek pro všechny své zaměstnance a jejich rodiny. Fezziwigova postava dokazuje, že i malé činy mohou učinit ostatní šťastnými (Dickens, ©2020c, s. 43–44): „*‘A small matter,’ said the Ghost, ‘to make these silly folks so full of gratitude.’ ... He has spent but a few pounds of your mortal money: three or four perhaps.*“ Jeho štědrost je uchopena jednak z finančního hlediska, ale také z hlediska postoje a jednání ve vztahu k lidem. Na konci večírku společně se svou manželkou přeje individuálně každému zúčastněnému šťastné a veselé Vánoce. Tímto přátelským gestem dává najevo svou laskavost a péči o každého, nehledě na sociální rozdíly (Dickens, ©2020c, s. 43): „*When the clock struck eleven, this domestic ball broke up. Mr and Mrs Fezziwig took their stations, one on either side of the door, and shaking hands with every person individually as he or she went out, wished him or her a Merry Christmas.*“

6.3 Štěstí

Téma štěstí je úzce spjato s transformací hlavní postavy, Ebenezera Scrooge. Zpočátku příběhu Scrooge považuje peníze za jediný zdroj štěstí. Je posedlý materiálním bohatstvím a ignoruje důležitost mezilidských vztahů a soucitu s chudými ve prospěch finančního zisku. Klíčovým zlomovým momentem, který představuje transformaci Scroogeova chování a přístupu k životu, je jeho konfrontace s minulostí, přítomností a budoucností prostřednictvím duchů Vánoc. Díky tomu si uvědomí, že pravé štěstí není spojeno s bohatstvím, nýbrž s láskou, soucitem a péčí o druhé. Svůj majetek tak může využít k pomoci a záchraně těch, které potkal nepříznivý osud. Těmito činy se zaslouhuje o šťastnější budoucnost mnoha lidí, ale také o svoji vlastní.

I v tomto příběhu, stejně jako v románu *Nadějně vyhlídky*, se setkáváme s existenciální problematikou rozdílu mezi „být“ a „mít“. Scrooge však má na rozdíl od Pipa tendenci potlačovat veškeré city a emoce vůči lidem kolem sebe, ale také vůči své osobě a soustředit se pouze na hromadění majetku. V jeho případě jsou tedy silně zaměněny životní hodnoty, kdy převažuje „mít“ nad „být“, což vede k naprosté bezcitnosti a lhostejnosti nad utrpením a bídou chudých. Jak poznamenává filozof Gabriel Marcel (Treanor, 2021): „*Both being and having are legitimate ways to encounter things in the world; however, the misapplication of these two modes of comportment can have disastrous consequences.*“

Transformaci Ebenezera Scrooge můžeme vnímat z filozofického hlediska taktéž jako přechod z neautentické existence k autentické. Autentická existence se vztahuje k životnímu stylu, ve kterém jedinec kriticky zkoumá své postoje a snaží se žít podle správných hodnot. Přijímá smrt za součást bytí a uvědomuje si její nevyhnutelnost. Naopak neautentická existence znamená, že jedinec žije v rozporu se svou pravou podstatou. Podřizuje se cizím hodnotám a očekáváním, přitom mu uniká skutečný smysl a cíl života. (Petříček, 1997)

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo analyzovat vybraná Dickensova díla (*Oliver Twist*, *David Copperfield*, *Nadějně vyhlídky*, *Vánoční koleda*) s ohledem na stěžejní témata chudoby, bohatství a štěstí. Teoretická část je věnována jednak životním zkušenostem Charlese Dickense, který se po právu řadí mezi nejvýznamnější anglické autory devatenáctého století, ale také viktoriánské Anglii, která měla zásadní vliv na Dickensův život, a především na jeho literární tvorbu.

Praktická část zahrnuje literární analýzou výše zmíněných Dickensových děl se zaměřením na klíčová témata chudoby, bohatství a štěstí. Důraz je kladen zejména na charakteristiku mladých sirotků (Olivera Twista, Davida Copperfielda, Philipa Pirripa) a na význam zlomových momentů jako příčiny transformace. V tomto ohledu práce přihlíží i k povídce *Vánoční koleda*, v níž postava Ebenezera Scrooge prochází taktéž významnou transformací. Kromě protagonistů jsou analyzovány i další postavy, které hrají důležitou roli v celém příběhu, především z hlediska symboliky a důležitých motivů.

Vzhledem k tematice štěstí se v románu *Nadějně vyhlídky* a v povídce *Vánoční koleda* úvodní zamyšlení dotýká existenciální problematiky rozdílu mezi „být“ a „mít“. Současně je ukázáno, jaký dopad na jedince i na společnost může mít touha po materiálním bohatství a jak významně dokáže změnit charakter člověka.

Dickens se prostřednictvím svých děl snažil poukazovat na zoufalý sociální systém, který v devatenáctém století v Anglii panoval. Jeho osobní zkušenosti s chudobou a třídními nerovnostmi se objevovaly v každém analyzovaném díle. Dickens kritizoval zejména bezcitné zacházení s nejchudší vrstvou obyvatel, a především se sirotky, kteří museli čelit různým nástrahám a vykořisťování. Systém, který panoval v mnoha viktoriánských chudobincích, je nejlépe vystižen v románu *Oliver Twist*, kde hlavní postava popisuje strádání, trápení hladem a fyzické ubližování jakožto běžnou součást těchto zařízení. Taktéž je zde zdůrazněno, jakou moc mají bohatí lidé nad chudými. V románu *David Copperfield* je hlavním předmětem kritiky dětská práce v londýnských továrnách. Majiteli těchto továren byli lidé ze střední třídy, která na počátku průmyslové revoluce zaznamenala velký rozmach. Dětská dělníci znamenali pro střední třídu levnou pracovní sílu, což se projevilo zvláště na výplatě, která činila šest nebo sedm šilinků týdně. Dickensova osobní zkušenost s prací v továrně na leštidla

poznamenala jeho život natolik, že se snažil proti tomuto trendu vytrvale bojovat a upozorňovat na něj prostřednictvím svých románů.

Dickens současně ukazuje, jaké dopady má chudoba na život obyčejných lidí. V analyzovaných dílech se velice často objevují kriminální prvky s důrazem na pouliční kriminalitu. Hlavním účelem využití kriminálních prvků v románu bylo poukázat na skutečnost, že chudoba vede mnohé jedince k trestné činnosti. Lze říci, že krádeže představovaly pro chudé formu přežití v krutých podmínkách, které v Londýně v průběhu devatenáctého století panovaly. S kriminálním světem se pojí také prostituce. Prostitutky byly v románech *Oliver Twist* a *David Copperfield* zobrazeny jako oběti viktoriánské Anglie, které zůstaly bez ochrany a naděje na lepší život.

Dickens kritizoval mimo jiné také vyšší vrstvu obyvatel, která se řídila výhradně konvencemi a předsudky na základě majetku a společenského postavení. Mnohé postavy zobrazil jako bezcitné a sobecké jedince, kteří opovrhovali nemajetnými lidmi. Na druhé straně je nutno poznamenat, že Dickens do příběhu zasadil také dobré a laskavé postavy, které svůj majetek využily na pomoc chudým v nouzi.

V románu *Nadějné vyhlídky* a v povídce *Vánoční koleda* Dickens ukazuje, že mít majetek neznamená být v životě šťastný. Přestože majetek přináší jisté společenské výhody, skutečná hodnota života spočívá v lásce, rodinných vazbách, morálních hodnotách a spravedlnosti, což peníze samy o sobě stěží mohou nahradit. Dickens využívá postavu Scrooge k tomu, aby ukázal, jak destruktivní může být chamtivost a neochota pomoci chudým v nouzi. Opomíjení lásky a mezilidských vztahů na úkor hromadění majetku Dickens považoval za společenskou hrozbu, která by mohla mít negativní důsledky pro celou viktoriánskou společnost.

Přestože lze Dickense považovat za sociálního kritika a realistu, v jeho dílech dochází k obratu s pomocí nečekaného dědictví, ochotě dobrého člověka nebo díky vlastnímu přičinění. Jeho příběhy tak mají šťastný konec. Dickens mohl předpokládat, že takto se budou jeho literární díla lépe prodávat. Čtenáři přece mají rádi veselé a šťastné konce. A kdo ví, snad i on sám chtěl ve svém vlastním životě věřit v dobro, vzbudit v lidech empatii vůči nejchudší vrstvě obyvatel a docílit tak významných společenských změn.

Summary

The aim of this thesis was to analyse selected works of Dickens (*Oliver Twist*, *David Copperfield*, *Great Expectations*, *A Christmas Carol*) with regard to the central themes of poverty, wealth and happiness. The theoretical part was devoted both to the life experiences of Charles Dickens, who rightly ranks among the most important English authors of the nineteenth century, and to Victorian England, which had a major influence on Dickens's life and, above all, on his literary work.

The practical part was an analysis of the above mentioned works of Dickens, focusing on the key themes of poverty, wealth and happiness. In particular, the focus was on the characteristics of young orphans (*Oliver Twist*, *David Copperfield*, Philip Pirrip) and the importance of turning points as a cause of transformation. In this respect, the famous story *A Christmas Carol*, in which the character of Ebenezer Scrooge undergoes a significant transformation, was also taken into account. Apart from the protagonists, other characters who played a significant role in the whole story were also analyzed, especially in terms of symbolism and important motifs.

With regard to the theme of happiness, in the analysis of the novel *Great Expectations* and of the story *A Christmas Carol*, the opening reflection touched on the existential problem of the difference between "being" and "having". At the same time, it was shown what impact the desire for material wealth can have on the individual and on society and how significantly it can change a person's character.

Dickens sought to highlight the desperate social system that prevailed in nineteenth-century England through his works. His personal experience of poverty and class inequality were present in every work he wrote. In particular, Dickens criticized the wretched treatment of the poorest class of the population, especially the orphans, who faced various pitfalls and exploitation. The system that prevailed in many Victorian workhouses is best captured in the novel *Oliver Twist*, where the main character describes hardship, starvation and physical abuse as a normal part of these institutions. It also highlights the power that the rich have over the poor. In the novel *David Copperfield*, the main subject of criticism was child labour in London factories. The owners of these factories were middle-class people, which saw a great boom at the beginning of the industrial revolution. Child workers meant cheap labour for the middle class, reflected in the wages of six or seven shillings per week. Dickens's personal experience of working

at Warren's Blacking Factory marked his life so much that he sought to combat and draw attention to this trend through his novels.

At the same time, Dickens shows the effects of poverty. Criminal elements appear very often in the analysed works, emphasizing street crime. The main purpose of using criminal elements in the novel is to highlight the fact that poverty leads many individuals to crime. It can be said that stealing was a form of survival for the poor in the harsh conditions that prevailed in London during the nineteenth century. Prostitution is also associated with the criminal world. Prostitutes were portrayed in the novels of *Oliver Twist* and *David Copperfield* as the victims of Victorian England, left without protection and without hope for a better life.

Dickens also criticized, among other things, the upper class, which was governed solely by conventions and prejudice based on wealth and social status. He portrayed many of the characters as heartless and selfish individuals, who despised the non-wealthy. On the other hand, it should be noted that Dickens also placed good and kind characters in the stories, who used their wealth to help the poor in need.

In the novel *Great Expectations* and in the short story *A Christmas Carol*, Dickens shows that wealth does not mean happiness. Although possession brings certain social advantages, the real value of life lies in love, family ties, moral values, and justice, which money alone can hardly replace. Dickens uses the character of Scrooge to show how destructive greed and unwillingness to help the poor in need can be. The neglect of love and interpersonal relationships at the expense of the accumulation of wealth was seen by Dickens as a social menace that could have negative consequences for all of Victorian society.

Although Dickens can be considered a social critic and realist, his works take a turn through an unexpected inheritance, the help of a good person, or one's efforts. Therefore, his stories have a happy ending. Dickens may have assumed that his literary works would sell better this way. After all, readers like happy endings. And, who knows, perhaps he wanted to believe in the good in his own life, to inspire and evoke empathy for the poorest, and to bring about a significant social change.

Seznam použité literatury

Primární literatura

DICKENS, Charles, 1975. *Oliver Twist* [online]. New York: Washington Square Press [cit. 2023-06-07]. ISBN 0-671-44242-2. Dostupné z: <https://archive.org/details/olivertwist00dick/mode/2up?q=collar>

DICKENS, Charles, ©2020a. *David Copperfield* [online]. Australia: Planet eBook [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <https://www.ibe.it/ebook/David-Copperfield.pdf>

DICKENS, Charles, ©2020b. *Great Expectations* [online]. Australia: Planet eBook [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://www.planetebook.com/free-ebooks/great-expectations.pdf>

DICKENS, Charles, ©2020c. *A Christmas Carol* [online]. Australia: Planet eBook [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://www.planetebook.com/free-ebooks/a-christmas-carol.pdf>

Sekundární literatura

ALLEN, Robert C., 2009. *The British Industrial Revolution in Global Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-68785-0.

BARTLEY, Paula, 1987. *Life in the Industrial Revolution: The Past in Question* [online]. London: Hodder & Stoughton [cit. 2023-04-16]. ISBN 0-7131-7650-4. Dostupné z: <https://archive.org/details/lifeinindustrial0000bart/mode/2up>

BARTLEY, Paula, 2000. *Prostitution: Prevention and Reform in England, 1860-1914* [online]. London and New York: Routledge [cit. 2023-04-22]. ISBN 0-415-21457-2. Dostupné z: <https://archive.org/details/prostitutionprev0000bart/mode/2up>

BARTLEY, Paula, 2016. *Queen Victoria*. New York: Routledge. ISBN 978-0-415-72090-8.

BLOOM, Harold, 2003. *Charles Dickens* [online]. Philadelphia: Chelsea House Publishers [cit. 2023-01-24]. ISBN 978-0791063651. Dostupné z: https://archive.org/details/isbn_9780791063651/mode/2up

CHESNEY, Kellow, 1979. *The Victorian Underworld* [online]. Harmondsworth: Penguin Books [cit. 2023-04-22]. ISBN 0140215824. Dostupné z: <https://archive.org/details/victorianunderwo00ches/mode/2up?q=crime&view=theater>

LEACOCK, Stephen, 2004. *Charles Dickens: His life and work* [online]. Ontario: Fitzhenry & Whiteside [cit. 2023-01-24]. ISBN 978-1550417678. Dostupné z: https://archive.org/details/charlesdickenshi0000leac_f1q0/page/4/mode/2up

MAJCHROWSKI, Stefan, 1980. *Dickens: postavy a osudy*. Bratislava: Obzor. ISBN 65-048-80.

MAUROIS, André, 1993. *Dějiny Anglie: doplněné o novější období Michelelem Mohrtem*. Praha: Lidové noviny. ISBN 80-7106-084-4.

MITCHELL, Sally, 2009. *Daily life in Victorian England* [online]. 2nd ed. Westport: Greenwood Press [cit. 2023-04-12]. ISBN 978-0-313-35034-4. Dostupné z: https://archive.org/details/dailylifeinvicto0000mitc_x116

OLIVERIUSOVÁ, Eva, Josef GRMELA, Martin HILSKÝ a Jiří MAREK, 1988. *Dějiny anglické literatury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Učebnice pro vysoké školy.

PARKER, Michael St John, 1999. *Life in Victorian Britain* [online]. Andover: Pitkin Publishing [cit. 2023-04-15]. ISBN 978-0853729419. Dostupné z: <https://archive.org/details/lifeinvictorianb0000park/mode/2up>

PETŘÍČEK, Miroslav, 1997. *Úvod do (současné) filosofie*. 4. uprav. vyd. Praha: Herrmann. ISBN 80-238-1741-8.

SMILEY, Jane, 2003. *Charles Dickens* [online]. London: Phoenix [cit. 2023-02-06]. ISBN 978-0753816783. Dostupné z: <https://archive.org/details/dickens0000smil/page/16/mode/2up>

STRACHEY, Lytton, 1993. *Královna Viktorie*. Přeložila Mariana STRŽÍBRNÁ. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0427-9.

TOMALIN, Claire, 1991. *The Invisible Woman: The Story of Nelly Ternan and Charles Dickens* [online]. New York: Alfred A. Knopf [cit. 2023-03-21]. ISBN 0-394-57959-3. Dostupné z: <https://archive.org/details/invisiblewomanst00toma/mode/2up>

WILSON, Angus, 1979. *Svět Charlese Dickense*. Přeložil Zdeněk KIRSCHNER. Praha: Odeon.

WOOD, Peter, 1991. *Poverty and the Workhouse in Victorian Britain* [online]. Wolfeboro Falls: Alan Sutton Publishing [cit. 2023-04-19]. ISBN 0-86299-701-1. Dostupné z: <https://archive.org/details/povertyworkhouse0000wood/mode/2up?view=theater>

WOOD, Richard, 1994. *Family Life in Victorian Britain* [online]. Hove: Wayland Publishers [cit. 2023-04-12]. ISBN 0-7502-1008-7. Dostupné z: <https://archive.org/details/familylifeinvict0000wood/mode/2up>

WOOD, Richard, 1995. *Queen Victoria: Kings & Queens* [online]. Hove: Wayland Publishers [cit. 2023-04-03]. ISBN 0-7502-1451-1. Dostupné z: https://archive.org/details/queenvictoria0000wood_u9w7/mode/2up

Internetové zdroje

BRAIN, Jessica, 2019. *The Victorian Workhouse* [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Victorian-Workhouse/>

LOFTUS, Donna, 2011. *The Rise of the Victorian Middle Class* [online]. [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: https://www.bbc.co.uk/history/british/victorians/middle_classes_01.shtml

PHILO-NOTES, 2023. *Gabriel Marcel's Concept of Being and Having* [online]. WordPress [cit. 2023-06-24]. Dostupné z: <https://philonotes.com/2023/04/gabriel-marcel-s-concept-of-being-and-having>

TREANOR, Brian a Brendan SWEETMAN, 2021. *Gabriel (-Honoré) Marcel* [online]. The Stanford Encyclopedia of Philosophy [cit. 2023-06-15]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/marcel/>